

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMÁNSKÝCH STUDIÍ

**Francouzská (jazyková) revoluce:
republikánský kalendář a metrický
systém**

**French (Language) Revolution : the
Republican Calendar and the metric
system**

Bakalářská práce

Autor:

JAN OREL

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslav Štichauer

2012

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Rád bych zde poděkoval vedoucímu bakalářské práce PhDr. Jaroslavu Štichauerovi Ph.D. za jeho rady a čas, který mi věnoval při řešení dané problematiky.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Libušíně dne 24.7.2012

..... Jan Orel

Abstrakt:

Tato práce se zabývá revolučním kalendářem a vznikem systému jednotek a měr ve Francii v době Velké francouzské revoluce, která je dnes vnímána především z hlediska politického. Cílem práce je ukázat také hlediska filosofická a ideologická, která se nám odkrývají při zkoumání historického vývoje těchto dvou hlavních témat. Součástí práce je také osobní rešerše, která se věnuje použití revolučního kalendáře a systému jednotek a měr od Revoluce až do současnosti.

Abstract:

This thesis deals with the Republican Calendar and the metric system in France during the French Revolution, which is now seen primarily from the political point of view. The aim is to show the philosophical and ideological significance revealable when examining the historical development of these two systems. The work also consists of a personal research, which is devoted to use of the Republican Calendar and the System of Units and Measurements from the Revolution to the present.

Obsah

1	Úvod	1
1.1	Vnímání Revoluce	1
1.2	Reformy a ankety abbé Grégoirea	2
1.3	Náhled na uniformizaci	3
2	Revoluční kalendář	4
2.0.1	Juliánský a gregoriánský kalendář	4
2.1	První myšlenky revolučního kalendáře	5
2.1.1	Vznik Kalendáře francouzského lidu	5
2.1.2	Přechod na první revoluční kalendář	5
2.2	Systém kalendáře	6
2.2.1	Rozdělení kalendáře	6
2.3	Hodiny v desítkové soustavě, úhel	7
2.4	Boj o nomenklaturu	8
2.4.1	Rommeův návrh	8
2.4.2	Návrh universalistů	10
2.4.3	Návrh Fabre d'Églantina	11
2.5	Kalendář a astronomie	13
2.5.1	Revoluční kalendář a přestupné roky	13
2.6	Fabre d'Églantine a Gilbert Romme	14
2.6.1	Fabre d'Églantine	14
2.6.2	Gilbert Romme	14
2.7	Problémy s kalendářem	15
2.8	Zrušení kalendáře	16
2.8.1	Řeč Regnauda de Saint-Jean-s'Angély et Mounier	16
2.8.2	Navrácení ke gregoriánskému kalendáři	17
2.9	Porovnání českého a francouzského revolučního kalendáře	17
3	Systém jednotek a měr	19
3.0.1	Myšlenky unifikace systému jednotek a měr	19
3.1	Metrický systém	20
3.1.1	Vznik metrického systému	20
3.1.2	Systém délek	21
3.1.3	Jednotky povrchu	22

3.1.4	Jednotky objemu	23
3.2	Váha	23
3.3	Jednotnost měny	24
3.4	Úhel	24
3.5	Úpravy nomenklatury	25
3.5.1	První úpravy	25
3.5.2	Dekret z 11. ventozy roku III	25
3.6	Teorie nomenklatury	26
3.6.1	Motivace pro změnu nomenklatury	26
3.6.2	Etymologický původ hlavních jednotek	27
3.7	Protesty a vysvětlení	28
3.8	Odpor a ústupky	29
3.9	Doba Konzulátu a císařství	30
3.9.1	Systém imperiálních měr	31
3.9.2	Kapitulace	31
3.10	Vzik soustavy SI	32
4	Odkaz revolučního kalendáře a vzniku systému jednotek po Revoluci	34
4.1	Zaměření rešerše	34
4.2	Jména kalendářních měsíců	35
4.2.1	Názvy měsíců spojené s událostmi v daném měsíci	35
4.2.2	Nejčastější výskyty ve Frantextu	36
4.2.3	Měsíce v krásné literatuře	36
4.2.4	Měsíce revolučního kalendáře ve francouzském námořnictvu.	37
4.3	(Se) décadiser	37
4.4	Systém jednotek a měr během 19. a 20. století	38
4.5	Závěr rešerše	40
5	Závěr	41
6	Conclusion	43
7	Použitá literatura	46

1 Úvod

1.1 Vnímání Revoluce

Velká francouzská revoluce a období 15 let, které jí bezprostředně následuje, představuje poměrně složitou část francouzských dějin, která svými následky ovlivnila vývoj celé Evropy. Pod záštitou boje za občanská práva a lepší život v zemi se Francie stala svědkem nebyvalého teroru. Lidé mohli poprvé sledovat popravu krále a královny souzené jako běžné občany - akt zcela nevídaný, aby si běžný lid dovolil sáhnout na svého vládce¹. Nikdo si nemohl být zcela jist svým bezpečím. Robespierre a jeho následovníci překrotí význam celé revoluce a nastolí se tvrdá totalitní demokracie, systém, kdy se k moci dostávají autoritativní osoby a jejich vláda je schopna zničit celou demokracii. Vzniká Výbor pro veřejné blaho, který de facto seskupuje moc výkonnou, soudní i zákonodárnou. Pod vedením Robespierrových jakobínů nebylo vraždění politických odpůrců a vysokých šlechticů ničím neobvyklým. Literární tvorba upadá, kdo může prchá z Francie.

Na druhou stranu zde nacházíme období, kdy dochází k nebyvalému nárůstu nacionálních myšlenek a patriotismu. Vzniká například Marseillaisa, vojenský pochod, ze kterého se stane národní hymna. Lidu je dána rovnost a svoboda, je zrušeno otroctví. Rozum a člověk se staví nad mystično a boha a katolická církev přichází o svůj politický vliv a bohatství. Postupně se začíná vytvářet unikátní revoluční kalendář a v rámci snah o zjednodušení obchodu se do určité míry sjednocuje a zjednodušuje měrný systém. Po revoluci se vlády chopí Napoleon Bonaparte, zmodernizuje francouzskou armádu, založí instituce, které dodnes dodávají Francii zkušené odborníky a schopné státní úředníky. Nacházíme zde myšlenky, které lidstvu v budoucnu dobře poslouží a budou zachovány, avšak i plány motivované čistě ideologicky, jež nebudou mít pro další generace žádný význam, a proto dojde k jejich zrušení.

¹anglický král Karel I. byl r. 1649 také popraven. Narozdíl od Ludvíka XVI., který byl popraven spíše kvůli obavám, aby nezískal dostatečný počet následovníků, byl Karel I. viněn z vlastizrady a byl odsouzen parlamentem

1.2 Reformy a ankety abbé Grégoirea

Abbé Grégoire, celým jménem Henri Jean-Baptiste Grégoire, byl katolický kněz, politik a jeden ze symbolů revoluce. Coby člen Ústavodárného národního shromáždění² a Národního konventu³ se zasadil o zrušení privilegií aristokracie, otroctví, prosazoval všeobecné volby ve Francii. Je též zakladatelem Národní konzervatoře umění a řemesel nebo Úřadu zeměpisné délky (Bureau des Longitudes), instituci pověřenou rozvojem astronomie, námořní navigace, standardizací časových jednotek, nebo geodézií. Během Revoluce prosazoval používání uniformizovaného francouzského jazyka, který bohužel většina lidí správně neovládala. Ačkoli již proběhla některá omezení dialektálních mluvčích, například stanovení francouzštiny jako jediného úředního jazyka, čímž eliminoval mnoho pravopisných variací a francouzštinu „centralizoval“, se i dále snažil o zlepšení jejího postavení. Spolu s ostatními jazykovědci začal pracovat na pravopisné změně jazyka, aby zapsané slovo lépe odpovídalo vyslovované formě (cf. fr.wikipedia.org).

Abbé Grégoire je autorem několika rozsáhlých anket, které mají za svůj cíl poskytnout reálný obraz o francouzštině a ostatních dialektech ve Francii. Dotazníky s více než 40 otázkami byly rozeslány po celé Francii. Obsahovaly otázky na to, jestli se v dané oblasti mluví některým dialektem, zda je známý původ tohoto dialektu, jsou-li slova zakončena spíše souhláskami, či samohláskami, vyskytují-li se dialektální nápisy v kostelech, na hřítovech aj., nebo jestli se v všech okolních vesnicích ve školách vyučuje francouzsky (cf. Certeau:(2002:14)).

Důležitá je jeho politická role. V roce 1789 je zvolen poslancem, zúčastnil se i jednání generálních stavů. Zajímavé je, že jakožto kněz (1. stav) se rozhodl připojit se ke stavu třetímu (měšťané). V roce 1792 je zvolen do Konventu, kde nakonec vykonává funkci předsedy. Tímto mohl rozhodovat o reformách, které jsou předmětem této práce: revoluční kalendář a systém jednotek a měr (cf. fr.wikipedia.org).

²Assemblée Constituante

³Convention nationale

1.3 Náhled na uniformizaci

Revoluční Konvent se zabývá třemi velkými tématy: místem⁴, časem a jazykem. Francouzi jsou známi, že hodné mluví, ale málo jednají. Totéž lze uplatnit i pro tento případ. Při četbě zápisů debat o názvosloví si totiž můžeme všimnout, že jsou důležitější než opatření, která se nakonec rozhodla uplatnit. (cf. Schlieben-Lange (1996:122)) Jednota, teč jednotvárnost⁵ jsou společnými jmenovateli výdobytků Revoluce: svobody, rovnosti, národa. Sjednocení národa vyžaduje rovněž uniformizaci v ostatních oborech, ale především všem základních systémů jako jazykových prostředků, systému měr aj.

⁴Schlieben-Lange: zrušení feudálního práva v roce 1789 spustilo debatu o novém rozdělení území ve Francii. Tím se zároveň dostáváme k systému jednotek, který byl potřeba k udání rozlohy území.

⁵Schlieben-Lange - L'unité ou encore l'uniformité

2 Revoluční kalendář

Revoluční kalendář je jedním z následků ideologických změn ve Francii. Je velmi zajímavý hned z několika hledisek. Za prvé, jedná se o změnu systému, který funguje přes 1000 let, kalendáře, který používá celý křesťanský svět. Za druhé, tento kalendář vyniká nomenklaturou, která je sice založena na jednoduchém principu, ovšem díky tomu, že každý den v roce má své jméno, je to, co se nomenklatury týče, systém poměrně složitý. Za třetí, díky četným svědectvím zde můžeme pozorovat vznik tohoto kalendáře, ohlasy na jeho používání, následné úpravy a dokonce jeho zánik.

2.0.1 Juliánský a gregoriánský kalendář

Ve Francii se do této doby používal kalendář gregoriánský. Spolu s jeho předcházející verzí, kalendářem juliánským, jsou založeny na době oběhu Země kolem Slunce. Jeden oběh byl určen na 365 dní. S rozvojem matematiky a fyziky, čímž následně došlo ke zpřesnění měření, se délka roku zkomplikovala, neboť oběh netrvá přesně 365 dní, ale přibližně o 6 hodin déle. Proto byly určeny přesné časy, kdy rok končí:

1. rok **365 dní, 6 hod, 0 min, 0 sec**
2. rok **365 dní, 5 hod, 49 min, 12 sec**
3. rok **365 dní, 5 hod, 48 min, 48 sec**
4. rok **365 dní, 5 hod, 48 min, 50,4 sec**

V juliánském a gregoriánském kalendář je tedy každý 4. rok přestupný, čímž se jednou za čtyři roky v našich kalendářích objeví 29. únor. Ovšem ani toto zpřesnění není dostačující. V dnešní době je délka roku spočítána na 365,24219 dne, čímž musí časem dojít k odchylce jednoho dne oproti juliánskému kalendáři, který počítá s 365,25 dne. Proto gregoriánský kalendář upřesnil, že roky, které jsou dělitelné 100 jsou přestupné jen tehdy, jsou-li zároveň dělitelné 400. Proto roky 1900 nebo 2100 nejsou přestupné. Tento systém používáme i dnes (cf. cs.wikipedia.org).

2.1 První myšlenky revolučního kalendáře

2.1.1 Vznik Kalendáře francouzského lidu

V době vzrůstajícího počtu nacioláních myšlenek se objevil názor, že nově vznikající republika si zaslouží vlastní kalendář, který bude odlišný od kalendáře gregoriánského. Ovšem první idea vytvoření nového datování se vzrodila už necelé 4 roky před vznikem republikového kalendáře. Byl jím Kalendář francouzského lidu - *Le Calendrier du peuple franc* (cf. Brunot (1967:904)). Autorstvím se pyšnila Společnost Filantropů. Jména měsíců zatím nebyla tak propracovaná jako měsíce pozdějšího revolučního kalendáře, přesto už se názvy sémanticky podobají. Pro srovnání: měsíc jinovatky - *mois des frimats* a *frimaire*. Na počátku roku 1792 Legislativa rozhodla o nazvání nového věku Francie jako Dobou svobody (*l'Ère de la Liberté*) a počátkem datování byl zpětně zvolen rok 1789 jakožto počátek Velké francouzské revoluce (cf. Frieochlé-Chopard (1990:75)).

2.1.2 Přejít na první revoluční kalendář

Netrvalo ovšem dlouho a i Kalendář francouzského lidu přestal platit: poté, co Konvent přijal dekret o zrušení království dne 22. září 1792, Billaud-Varenne, revolucionář, hlavní viník zářijového masakru, předvolatel, jako předseda konventu, Marie Antoinetty před revoluční tribunál, zažádal, aby se počátkem předchozího dne začal datovat první rok Francouzské republiky, namísto čtvrtého roku svobody⁶. Prvním dnem nového kalendáře se tedy mělo stát 21. září 1792, ovšem byl vybrán až následující den v 9 hodin 18 minut 30 sekund, neboť přesně v tento čas nastala podzimní rovnodennost:

Ainsi l'égalité des jours aux nuits était marquée dans le ciel au moment même où l'égalité civile et morale était proclamée par les représentants du peuple français comme le fondement sacré de son nouveau gouvernement!⁷

⁶Froesché-Chopard cituje MAVIDAL, MM.; LAURENT, E. Séance de la Convention du 22 septembre 1792. In *Archives parlementaires de 1787 à 1860*: „demande qu'a compter de la journée d'hier, au lieu de dater les actes l'an quatrième de la liberté, etc., on date l'an premier de la République française“

⁷ROMME, G. *Rapport sur l'ère de la République*: Takto se rovnost dní i nocí projevila na nebi zároveň s občanskou a morální rovností vyhlášenou zástupci lidu francouzského jako posvátný základ jeho nové vlády!

2.2 Systém kalendáře

2.2.1 Rozdělení kalendáře

Jelikož jedním z hlavních cílů revoluce bylo snížení vlivu církve na fungování státu, byly určeny nové státní svátky, které nahradily ty křesťanské a rozhodlo se vytvořit kalendář, který bude nezávislý na kalendáři gregoriánském a který by zemi odvrátil od křesťanských obyčejů, čímž by mohl být věnován celému francouzskému lidu bez rozdílu náboženství.

... Elle fera plus de mal que la confiscation de leurs biens. Les saints sont les derniers émigrés de la révolution⁸.

Rok byl rozdělen na dvanáct měsíců vždy po 30 dnech. Každý měsíc obsahoval přesně tři dekády - každých deset dní tedy tvořilo určitý „týden“ (cf. Brunot(1967:904)). Protože je astronomický rok dlouhý 365 a čtvrt dne a počet dní, které bez problému zapadaly do revolučního kalendáře byl 360, zbývalo každý rok vždy 5 a čtvrt dne. Těchto pět dnů, k nimž se každý čtvrtý rok⁹ přidal i přestupný den¹⁰, bylo z kalendáře vyčleněno a dostaly název „jours épagomènes“. Ty ukončovaly každý rok a jmenovaly se *Adoption, Industrie, Récompenses, Paternité, Vieillesse, Révolution*(cf. Brunot (1967:905)):

Noms des Epagomènes

Tous les enfans de la République, après une **adoption** solennelle répétée tous les ans, seront protégés, soignés, élevés comme enfans de la grande famille. Par une même éducation, ils se formeront ensemble à tous les genres **d'industrie**. Ils seront examinés comme artistes ou soldats, et ils recevront les **récompenses** qui leur seront dues, la **paternité** sera encouragée et considérée, la **vieillesse** sera honorée. Tous les quatre ans sera célébrée dans des jeux olympiques la **révolution**.¹¹

⁸Schlieben-Lange, B. cituje Barèrea (AP 77: 508): ... Udělá více zla než zabavení jejich majetku. Svátí jsou poslední emigranti revoluce

⁹année bissextile

¹⁰jour intercalaire

¹¹ROMME, G. *Rapport sur l'ère de la République*: Všechny děti Republiky, po slavnostním přijetí, které se opakuje každý rok, budou chráněné, vychovávány a bude se o ně pečovat jako o děti z vysoce postavené rodiny. Stejnou výchovou se společně vychovávají pro všechny druhy průmyslu. Budou zkoušeni jako umělci nebo vojáci a dostanou všechny odměny, které jim budou třeba, bude se podporovat a brát v zřetel otcovství a stáří bude ctěno. Každý čtvrtý rok se oslaví revoluce při olympijských hrách.

Použití kalendáře, hlavně kvůli jeho nezvyklé rozdílnosti (desítková soustava), nebylo povinné dříve než třetí rok Republiky. Tím si na něj lidé mohli navyknout. Nová pravidla byla povinná od 14. germinalu roku VI (3. duben 1798). Direktorium vydalo osmnáctibodový předpis, který všem městským, krajským a regionálním úřadům prikazoval pořádat zasedání podle dekády, nejlépe vždy na jejím konci. Jsou stanovena data, kdy se budou konat trhy, a to zvláště tak, aby přerušila navyké vztahy s gregoriánským kalendářem, například rybí trh a doba půstu, kdy ryby byly hlavní součástí jídelníčku. Ti, kteří nebudou brát zřetel na nová nařízení, budou zatčeni, souzeni a potrestáni podle zákona. Poutě a slavnosti budou pod kontrolou úřadů a nahradí slavnosti, které probíhaly podle starého kalendáře. Městské úřady stanoví, který den se budou vyplácet mzdy a dávky a kdy budou probíhat obchodní jednání a podobné schůze. Města dále stanoví, které dny se budou otvírat zdymadla řek a kanálů a také budou dbát na to, aby poštovní a přepravní vozy používaly řád založený na dekadách. Všechna zaměstnání se rovněž řídí podle dekád, plat se pobírá jednou za dekádu. Přerušení prací je možné jen v desátý den dekády a během státních svátků. Vojenské přehlídky se mohou odehrávat jen pátý a desátý den dekády, a to po poledni. Divadelní představení se musí řídit dekadami, hry budou hrány desátý den dekády a během svátků. Pokud ne, budou divadla zavřena. Stejně pravidlo platí pro bály, ohňostroje a další veřejné akce. Města budou dbát na dodržování kalendáře na veřejnosti. Všechna periodika, která pochází z dřívějších dob, které už pro francouzského občana neexistují, jsou zakázána (cf. Arrêté du 14 germinal, an VI (3 avril 1798). [online]. [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: Prairialu).

2.3 Hodiny v desítkové soustavě, úhel

Spolu se změnou kalendářního systému, která již proběhla, Gilbert Romme navrhol reformu měření času. Konvent tuto reformu přijal 14. ventôse roku II (5. října 1793). V dekretu z téhož dne, který upřesňuje používání kalendáře, je v článku XI nařízeno, že den počínaje půlnocí bude do půlnoci následujícího dne rozdělen na deset částí, neboli hodin, a ty na dalších deset částí a tak dále až do nejmenšího soudného okamžiku. Setina hodiny se nazývá decimální minuta a setina minuty analogicky decimální sekunda. Spolu s přeměnou časového rozdělení musely být upraveny i ciferníky

hodin. Dekret pokračuje chválením metrického systému a vzniknutí gradu (též název gon), z francouzského „grade“ neboli stupeň, a vteřiny coby jednotek úhlu. Právě úhel, který jako dřívější ciferníky používal šedesátkovou soustavu, měl být stejným způsobem jako hodiny upraven do soustavy desítkové. Ke změně ale nedošlo (viz. oddíl 3.4 na straně 24). A ani hodiny v desítkové soustavě nenašly oblibu. Jejich použití sice mělo být stejně jako u kalendáře povinné až za tři roky a aby se návyk na ně zjednodušil, začaly se vyrábět hodinky s dvěma ciferníky, šedesátkovým a desítkovým. Po půlroce byla reforma odvolána, neboť lidé si nemohli navyknout na nový systém, který jejich zvyky narušoval daleko více, než nový kalendář (cf. La réforme du temps dans la journée : la montre décadaire. [online]. [cit. 2012-07-13]. Dostupné z: [Prairialu](#))

2.4 Boj o nomenklaturu

2.4.1 Rommeův návrh

Gilbert Romme, Fabre d'Églantine, Jacques-Louis David a André Chénier byli Konventem jmenováni do komise, která měla na starost nomenklaturu kalendáře. Romme zastupoval názor, že kalendář by měl připomínat události, ke kterým došlo během revoluce. Správný kalendář měl být jednoduchý, bez zbytečných mystérií a nadpozemských odkazů. Dny pak dostaly název podle symbolů revoluce (cf. Froeschlé-Chopard (1990:76)):

Niveau - den stejné úrovně byl symbolem rovnosti

Bonnet - den čapky symbolizoval svobodu

Cocarde - den kokardy znamenal uctění národních barev

Pique - den píky značil zbraň svobodného lidu

Charrue - den pluhu uctíval zemské bohatství

Compas - den kružidla symbolizoval nástroje průmyslového bohatství

Faisceau - den snopu byl symbolem síly, která se rodí z jednoty

Canon - den kanónu představoval nástroj, kterým lid dosáhl vítězství

Chêne - den dubu byl symbolem ctností

Repos - den volna

Měsíce získaly jména podle důležitých událostí, které ovlivnily průběh revoluce. Jejich počet se oproti gregoriánskému kalendáři nezměnil (cf. Froeschlé-Chopard (1990:76)).

République - Republika

Unité - Jednota

Fraternité - Bratrství

Liberté - Svoboda

Justice - Spravedlnost

Égalité - Rovnost

Régénération - Obrození

Réunion - Zasedání

Jeu de Paume - francouzská hra podobná tenisu, během které se scházeli revolucionáři

Bastille - Bastila

Peuple - Lid

Montagne - revoluční politická skupina

Názvy měsíců, dnů a principy fungování kalendáře byly vyhlášeny ve zprávě Národního konventu:

ORDRE DES MOIS de la République

Les Français, fatigués de 14 siècles d'oppression, et alarmés des progrès effrayans de la corruption dont une cour, depuis longtemps criminelle, donnoit et provoquoit l'exemple, sentent le besoin d'une **régénération**. Les ressources de la cour étaient épuisées, elle convoque les français mais leur **réunion** fait leur salut. Ils se nomment des représentans dont le courage irrite le tyran. Ils sont menacés; mais rassemblés au **jeu de paume** et sous la sauvegarde du peuple, ils prononcent le serment d'arracher le peuple à la tyrannie ou de périr. Ce serment retentit dans la France, partout on s'arme, partout on veut être libre, la **Bastille** tombe sous les coups d'un **Peuple** souverain et courroucé. Les malveillans se multiplient, des trahisons éclatent, la cour forme des complots, des représentans parjures sacrifient les intérêts de la nation à des vues sordides, mais la **Montagne** toujours fidèle, devient l'olympé de la France; entourée de la nation et en

son nom la Convention nationale proclame les droits du peuple, la constitution et la **République**, l'**unité**, la **fraternité**, sont la force des français, et la **liberté** par un acte souverain de la **justice** nationale, qui fait tomber la tête du tyran est à jamais unie à la sainte **égalité**. (cf. Romme (1793:§ V))¹²

2.4.2 Návrh universalistů

Na opačné straně stáli universalisté, kteří stále věřili v myšlenku, že kalendář bude v budoucnu přijat všemi národy, a neměl by proto být opřen jen o situaci ve Francii. Rommeův návrh je považován za předčasný, neboť revoluce ještě neskončila a její nejdůležitější momenty ještě mohou nastat (cf. Froesché-Chopard (1990:77)). Proto poslanec Duhem pozval Rommea na zasedání Konventu, aby upustil od svého ideologického pojmenování a použil raději řadové, které bylo jednodušší a přístupnější pro ostatní národy, které se nikdy nezřeknou přirozeného číselného pořadí (cf. *ibid.*).

Shromáždění nakonec dává za pravdu universalistům.

[...] Ne faisons pas comme le pape de Rome; il remplit son calendrier de saints; et quand il en survint de nouveaux, il ne sut plus où les placer. [...] je vous propose de vous en tenir à la dénomination ordinale qui est la plus simple. [...] Votre calendrier qui n'eût jamais été que celui de la nation française, deviendra celui de tous les peuples. Ils ne s'écarteront jamais de l'ordre numérique qui est celui de la nature. [...]¹³

Respektuje totiž ostatní národy, které budou kalendář používat, a budoucí ge-

¹²Romme, Gilbert: Pořadí měsíců republiky

Francouzi, unaveni po 14 stoletích utlačování a znepokojeni děsivým postupem korupce, již už dlouho ukazuje zločinný dvůr, cítí potřebu nápravy. Jelikož dvůr vyčerpал všechny zdroje, svolává Francouze, jejichž shromáždění jim umožňuje záchranu. Jmenují se představiteli a jejich odvaha dráždí tyrana. Jsou zastrašováni, ale při schůzi na jeu de paume pod záštitou lidu přísahají, že osvobodí lid od tyranie, nebo zahynou. Tato přísaha strhla celou Francii, všude se zbrojí, všude chtějí být volní, Bastila padá silou svrchovaného a rozzuřeného lidu. Zlomyslných přibývá, vzpoury propukají, dvůr vytváří spiknutí, krivěpřisahající představitelé lidu obětují zájmy národa s bezútešnými pohledy, ale vždy věrná skupina Hora se stává Olympem Francie; obklopen národem a ve jménu národa Konvent prohlašuje práva člověka, ústavu a republiku, jednotu a bratrství za sílu Francouzů a svoboda, díky svrchovanému činu národní justice, která nechala tyranovi srazit hlavu, je navždy spojena se svatou rovností.

¹³Schlieben-Lange, B. cituje Duhema (AP 76:112): Nečinmě jako římský papež, naplnil svůj kalendář svatými; a když se objevili noví, nevěděl, kam je umístit. [...] navrhuji vám držet se řadového pojmenování, které je nejjednodušší. [...] Váš kalendář, který byl vždy jen francouzského národa, se stane kalendářem všech lidí. Oni se nikdy nezřeknou číselného pořadí, které je přirozené. [...]

nerace, které mohou být lepší, než tato¹⁴. Den přijetí dekretu je v novém systému názvosloví 14. den 1. měsíce roku II (cf. Brunot (1967:905)). Ovšem député Fourcroy zastával názor, že tento systém počítání bude stejně „naplněn“ názvy, které si aristokrati a fanatici vymyslí tak, jak sami budou chtít, což by bylo dvojnásobné zlo, kterému se chce Duhem vyhnout¹⁵.

2.4.3 Návrh Fabre d'Églantinea

O 14 dní později Konvent přijímá návrh Fabre d'Églantinea, který udělal kompromis mezi návrhem Duhemovým a Rommeovým. Duhemova myšlenka zůstala v zachování v názvech dnů, d'Églantineova v názvech měsíců, které jsou navíc odlišné. Názvy dnů byly vytvořeny složením latinských řadových číslovek a přípony *di*. Jednotlivé dny dekády tedy jsou: *primidi*, *duodi*, *tridi*, *quartidi*, *quintidi*, *sextidi*, *septidi*, *octidi*, *nonidi*, *décadi*. Každý pátý den navíc dostal přízvisko domácího zvířete s přesným odkazem na dobu, kdy je toto zvíře běžně používáno. Desáté dny se pojí s nástroji, které používají např. zemědělci k orbě. Jelikož poslední den dekády, stejně jako neděle, se ustanovil jako den odpočinku, onen nástroj měl jen připomenout, že další den se obvykle začíná s prací, ke které je určen.(cf. Brunot (1967:907)).

jaro	léto	podzim	zima
gérminial	messidor	véndemiaire	nivôse
floréal	thermidor	brumaire	pluviôse
prairial	fructidor	frimaire	ventôse

Tabulka 1: Měsíce kalendáře

Brunot dále vysvětluje, že názvy měsíců jsou, stejně jako jména dní, odvozeny z latiny, ovšem narozdíl od dnů v sobě nenesou žádné pořadové číslovky, neboť byly vybrány k vyjádření obvyklé zemědělské produkce či sklizně, nebo počasí, které je typické pro dané období. Měsíce jsou rovněž rozděleny do 4 ročních období jako v kalendáři gregoriánském, ale navíc i rozdílnými koncovkami. Jarní měsíce končí na *-al*, letní na *-idor*, podzimní *-aire* a zimní končí na *-ôse*. Server Prairial dodává, že v obrazárně v Epinal je vystavena obrazová forma kalendáře, i s krátkými básněmi, které popisují

¹⁴Froeschlé-Chopard: cituje Archives parlementaires, séance de la Convention du 5 octobre 1793.

¹⁵Froeschlé-Chopard.: cituje OZOUF, M. Calendrier In FURET, F ; M. OZOUF, M., *Dictionnaire critique de la Révolution française*, Paris, 1988.

daný měsíc i se znamením zvěrokruhu, který je pro něj typický (cf. Images d'époque : les mois du calendrier. [online]. [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: Prairialu).

Rozeberme si nyní jednotlivé měsíce. Jako první měsíc se bere *véndemiaire*, a to podle vinobraní (z lat. *vindemia* „sklizeň hroznů“), která se ve Francii konají od září do října. Připomeňme, že prvním dnem je v původním kalendáři 22. září. Jedná se o měsíc, kdy dochází k podzimní rovnodennosti. Následuje *brumaire*, který v sobě obsahuje mlhy (z franc. *brume* „mlha“), jež se vznášejí při povrchu země v říjnu a listopadu. Je ve znamení štíra. Posledním podzimním měsícem je *frimaire* a vyjadřuje zimu (z franc. *frimas* „jinovatka“), ať vlhkou či suchou, která se objevuje od listopadu do prosince. Slunce vstupuje do znamení Střelce

V zimě první měsíc nese jméno *nivôse* a jeho etymologický původ se pojí s prvním sněhem (z lat. *nivosus* „sněžný“), který okryje zem koncem prosince. Znamením zvěrokruhu pro tento měsíc je Kozoroh. Následuje *pluviôse*, měsíc deštů (z lat. *pluvius* „deštivý“) typických od ledna do února a je ve znamení Vah. Zimu ukončuje *ventôse* svými větry (z lat. *ventosus* „větrný“) vanoucími od února do března, které vysouší promáčenou půdu po předchozím měsíci. Slunce je ve znamení Ryb.

Tři jarní měsíce vycházejí více z oblasti zemědělství a vyjadřují možnost se mu věnovat. Prvním je *germinal* s názvem odvozených od klíčení rostlin a pučení stromů (z lat. *germen* „pučení“) koncem března až do poloviny dubna a ve znamení Berana. V tomto měsíci dochází k jarní rovnodennosti. Rozkvět rostlin (z lat. *flos* „květina“) od dubna do května dal jméno měsíci *floréal*, ve znamení Býka. Jaro je ukončeno měsícem *prairial* připomínající plodnost luk (z franc. *prairie* „louka“) od května do června. Poloha Slunce odpovídá Blížencům.

Letní roční období zahajuje *Messidor*, měsíc ve znamení Raka, jehož název vznikl podle žní (z lat. *messis* „sklizeň, žně“), kdy se sklízely zlatavé klasy, které se vlivem větru vlní na polích od června do července. Následuje *Thermidor*, též nazývaný *Fervidor*, který zcela zřetelně evokuje horké a slunečné počasí (z řec. *thermon* „letní horko“) od července do srpna. Měsíc, kterému dominuje Lev. Posledním měsícem roku je *Fructidor* a přináší nám ovoce (z lat. *fructus* „ovoce“), které dozrává v sadech a je ve znamení Panny (cf. Brunot (1967: 906)).

2.5 Kalendář a astronomie

Astronomie je od počátku sestavování kalendářů základním pilířem jejich sestavování. Představuje poměrně neměnný přírodní cyklus, na který se lze spolehnout. Je i důležitou součástí obchodování, především námořní dopravy, kdy často jediným orientačním bodem pro lodě jsou hvězdy či celá souhvězdí. A právě pro revoluční kalendář je astronomie důležitá, neboť každý rok začíná podzimí rovnodenností (cf. Rapport de G. Romme et le projet de décret du 19 Floréal, an III (8 mai 1795). [online]. [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: [Prairialu](#)).

2.5.1 Revoluční kalendář a přestupné roky

Revoluční kalendář začíná v momentě, kdy podzimní rovnodennost připadá na Pařížskou Observatoř. Právě důkladné zkoumání doby, kdy nastává podzimní rovnodennost, přivedlo přední francouzské matematiky a astronomy k myšlence, aby všechny roky byly co nejvíce stejné a aby se přechodné roky mohly určit podle jednoduchého pravidla. Ovšem prvním problémem, bylo určení, který rok bude přestupný. Dle propočů se zjistilo, že přestupný rok by neměl nastávat každé 4 roky, ale jednou za určitý interval, který se navíc měnil, nastane přestupný rok až za 5 let. Tato nepřesnost ale neodpovídala žádným dosavadním pravidlům a schématům (cf. *ibid.*).

Proč by ale u revolučního kalendáře, který je jasně a jednoduše rozdělený na dny a měsíce měly roky tvořit výjimku?! Bylo sestaveno pravidlo, které zavedlo následující úpravy kalendáře. Citujme opět tento dekret:

Deset dní vytvoří dekádu.

Tři dekády tvoří měsíc.

Dvanáct měsíců a 5 dní dá dohromady jeden rok.

Čtyři roky a jeden den odpovídá jedné „franciádě“.

Sto franciád bez 3 dnů, tvoří stoletou franciádu¹⁶.

Deset stoletých franciád bez jednoho dne představuje tisíciletou franciádu¹⁷.

¹⁶franciade séculaire

¹⁷franciade millaire

2.6 Fabre d'Églantine a Gilbert Romme

2.6.1 Fabre d'Églantine

Fabre d'Églantine, celým jménem Philippe François Nazaire Fabre, se narodil 29. července 1750. Byl synem soukeníka z Carcassonne, ale své dětství prožil v Limoux. V mládí působil jako učitel, později jako venkovský herec a dramaturg. V roce 1780 uvedl svoji první hru s názvem *Laure et Pétrarque*. Rok poté se stal ředitelem divadla v Nîmes a zároveň divadla v Avignonu. Díky své samolibosti, ješitnosti a intrikování nebyl u svých kolegů oblíbený. Ti se proti němu spojili, hry buď odmítali hrát, nebo je hráli nepřesvědčivě, čímž byly hry často vypískány diváky. Kvůli velkým dluhům mu hrozilo vězení, ovšem Ludvík XVI. se ho zastal. Během revoluce se spřátelil s Dantonem a Maratem, stal se také Jakobínem, ale hlavně pokračoval v divadelní tvorbě. V roce 1792 se z finančních důvodů stal tajemníkem Ministerstva spravedlnosti, kde byl ale pro své podivné spravování financí Robespierrem obviněn, že prodal obuv určenou pro armádu se ziskem 40 000 liber, které si ponechal. Svou horlivostí a touze po krveprolití dokonce předstihl i Marata, byl proto považován za jednoho z hlavních strůjců Zářiového masakru. Ještě v témž roce byl zvolen do Konventu. V tom se vyznačoval radikálnějším postojem, neboť hlasoval pro popravu krále a navíc i popravu Girondistů, jejichž moc byla svržena. Poté, co se Robespierre zbavil Fabreova největšího stoupence a ochránce, Dantona, byl Fabre vyloučen z Jakobínů, falešně nařčen ze spiknutí, zatčen a popraven spolu s Dantonem dne 5.5.1794 (cf. fr.wikipedia.org)..

2.6.2 Gilbert Romme

Gilbert Romme se narodil 26. března 1750 v Riom. Na tamější škole vystudoval spolu se svým bratrem matematiku a přírodní vědy. V roce 1779 odjel do Ruska, kde působil jako domácí učitel Pavla Alexandroviče Stroganova, syna hraběte Alexandra Sergejeviče Stroganova. S Pavlem později odjel do Ženevy a nakonec do Paříže. V roce 1790 založil Klub přátel zákona, což ho proslavilo a v září 1791 byl zvolen do Zákonomárné národní shromáždění a o rok později do Konventu. Romme byl nejméně dvakrát vyslán, doprovázen vojskem, do francouzských krajů. V roce 1793 byl během jedné z misí zajat federalisty (skupina Francouzů, která se vytvořila po zrušení Giron-

distů), kteří ho uvěznili na zámku v Caen. Tam prý dle legendy připravil první náčrt revolučního kalendáře. Během Robespierrova pádu tedy nebyl přítomen v Paříži. Gilbert Romme byl odsouzen k popravě 17. června 1795 z důvodu spiknutí, ale ještě před popravou spáchal sebevraždu (cf. fr.wikipedia.org).

2.7 Problémy s kalendářem

Ačkoli měl revoluční kalendář svou krásu a jistou pohodlnost, měl i své problémy a nedokonalosti. Například jméno dne *vesce* - vikev, které je homofonní se slovem *vesse* označujícím „potichu unikající střevní plyn“, nebo *navet* - brukev, rovněž označující „propadák“ (cf. Brunot (1967:909)), nemluvě o tom, že i bez těchto slovních hříček jen stěží ukazují vznešenost nového kalendáře, ikdyž naplňovaly Fabreovy představy o tom, že kalendář bude vycházet z běžného života.

Důležitým problémem byla i víra. Třebaže mnoho lidí se od náboženství odvrátilo, svátky se staly jejich zvykem a lidé je chtěli dodržovat. Nejedná se jen o Velikonoce, Den nanebevzetí panny Marie, nebo Vánoce, ale i o obyčejnou neděli. Ta byla pokládána za den odpočinku, den kdy i bůh odpočíval. Kalendář tak nebyl jen nenáboženský, ale přímo anti-křesťanský (cf. Brunot (1967:909)).

Poněkud úsměvný problém představoval i lid, který nebyl plně navyknut na nové názvy vypadající jako cizojazyčné. Abbé Gallerand upozornil na deformace, k nimž mohlo docházet jak nevědomky, tak se satirickým úmyslem. Pro ilustraci uvedme případ tajemníka, který překřtil thermidor na herbidor. Poněkud zbytečnou pomoc nabídl i občan Millin, který vydával svůj republikánský kalendář, v němž se snažil připomínat zemědělcům, kterou práci na poli je potřeba v danou dobu vykonat (cf. Brunot (1967:909)).

Další otázkou bylo, zda může být revoluční kalendář považován za revoluční, když se namísto událostí, k nimž za Revoluce došlo, zakládá na přírodě? Ačkoli tím ztratil část svého významu, za revoluční lze pokládat, neboť je zde stále přítomné vymezení proti předrevoluční situaci. I tak, po návrzích Konventu, Fabrea i Rommea, revoluční kalendář dobře vyjevuje ideologický a náboženský zlom, k němuž změnami došlo (cf. Froesché-Chopard (1990:s. 78 - 79)).

2.8 Zrušení kalendáře

2.8.1 Řeč Regnauda de Saint-Jean-s'Angély et Mounier

S postupným opouštěním od radikálnějších revolučních myšlenek dochází i k jisté zpětné reflexi o změnách, jež nastaly během revoluce. V roce 1805 přednesl v Senátu Regnaud de Saint-Jean-d'Angély et Mounier řeč, která hodnotila přínos revolučního kalendáře pro Francii. Podle tohoto proslovu bylo prvním kritizovaným tématem dekadické rozdělení měsíce, proti kterému se již během zavádění bouřili učenci ukazující na jeho složitost a nevýhodu zrušení sedmidenního cyklu, který nadále funguje v celé Evropě. Pro lid tak bylo velmi složité najít pro dekádu korespondující den v sedmidenním týdnu (cf. *Motifs du Sénatus-consulte du 15 Fructidor, an XIII (2 septembre 1805) décrétant le retour au calendrier grégorien.* [online]. [cit. 2012-07-07]. Dostupné z: Prairialu).

Ačkoli v gregoriánském i dřívějším juliánském kalendáři se počet dnů v měsících lišil a měsíc tak mohl obsahovat od 28 do 31 dní, čímž se kalendář jevil oproti revolučnímu chaotickým, prosazuje se navrácení ke gregoriánskému kalendáři s vysvětlením, že, i když papež Řehoř XIII., zakladatel gregoriánského kalendáře, mohl do jisté míry sjednotit počet dní v měsíci, tak neučinil, protože by musel upravit i dny, na něž by připadaly svátky. Kdy by se měl oslavit například Den nanebevzetí Panny Marie, který se podle gregoriánského kalendáře slaví 15. srpna, tj. 227. dne roku? Zůstalo by toto datum, nebo by se přepočítalo, aby odpovídalo 227. dni podle nového počítání (cf. *ibid.*)?

Další problém představovala astronomie a astrologie. Nejvíce rozporuplné bylo pravidlo pro stanovení přesné doby slunovratu a délky roků. V mnoha případech, podle Mouniera, docházelo ke špatnému určení těchto dat. Přitom, jak navrhuje, by stačilo, aby přestala platit Rommeova pravidla pro délku roku (viz oddíl 2.5.1 na straně 13) a ustanovit, aby byl počínaje rokem XVI přestupný rok každý čtvrtý a stoletý přestupný rok (*année séculaire*) každý čtyřtý rok. Počátek roku by bylo lepší stanovit na zimní slunovrat, nebo lépe na jarní rovnodennost, protože právě od těchto dob astronomové všech zemí počítají pohyby nebeských těles. Podzimní rovnodennost byla vybrána, aby připomínala změnu, která znepokojila celou Evropu a ukázala světu jen občanskou

neshodu (cf. *ibid.*).

Kalendář, podle Mouniera, nemůže být přijat celou Evropou, narozdíl od systému jednotek a měr, protože s jeho použitím dochází k mnoha problémům. Jeho autoři nevyužili znalostí dřívějších učenců, kteří upravovali kalendáře. Návrat ke gregoriánskému kalendáři by zajistil Francii neocenitelnou výhodu, neboť by byl společný s celou Evropou (cf. *ibid.*).

2.8.2 Navrácení ke gregoriánskému kalendáři

Návrat ke gregoriánskému kalendáři byl odhlasován 22 fructidoru roku XIII, tedy 9. září 1805. Nezačal se však používat hned, ale teprve až od 11. nivózy téhož roku, neboť odpovídá 1. lednu roku 1806. V dekretu o zrušení revolučního kalendáře je upřesněno, že se nezkoumá, který kalendář je nejpřirozenější nebo nejjednodušší. Nemusí to být ani jeden z nich. Nejdůležitějším důvodem k návratu byla již dříve zmíněná izolovanost od okolního světa, hlavně pro nevhodný počátek roku. Nestačilo jen upravit rok nebo měsíce, musely se přepočítat i dny. Dekret nadále uklidňuje, že návrat k bývalému kalendáři neznamená návrat k předrevolučnímu systému měr. Sám mluvčí vlády to vysvětlil ve svém proslovu, čímž přesvědčil většinu členů Senátu, že množství jednotek, které byly ve Francii před Revolucí, zpomalovalo vnitřní obchod a vláda se bude i nadále snažit zdokonalit tento systém, aby urychlila, zjednodušila a zvýhodnila jeho použití (cf. Sénatus-consulte du 22 Fructidor, an XIII (lundi 9 septembre 1805) décrétant le retour au calendrier grégorien. [online]. [cit. 2012-07-07]. Dostupné z: [Prairialu](#)).

2.9 Porovnání českého a francouzského revolučního kalendáře

Česká republika je jeden z mála států, který nepoužívá klasické názvy měsíců gregoriánského kalendáře. Ty vznikaly v době Římské říše a jejich názvy byly odvozeny od jmen bohů (Ianuarius, Martius, Maius, Junius.), určitého dění (Februarius - februa byla slavnost očištění, ovšem, také jméno boha očištění a výraz pro horečku), podle významných osobností (Julius, Augustus) nebo podle řadových číslovek (September, October, November, December). Nejasný je původ měsíce Aprilius, nejpravděpodobnější je paralela se slovesem aperire „otevřít“, neboť otvírá období, kdy je

příroda v rozkvětu¹⁸. Původ názvů českých měsíců nesahá do dob národního obrození, jak si mnoho lidí myslí, ale ještě dob praslovanských. Roli při tom sehrály často klimatické podmínky, jevy přírodní a jevy daného období. I tak se o původu jmen některých měsíců dodnes váhá.

Leden - tvoří se ledy, nejstudenejší měsíc.

Únor - led se v tomto měsíci láme a puká, noří do vody potoků a řek.

Březen - zvířata jsou březí nebo se nabízí druhé vysvětlení, je čas bříz - ty začínají rašit.

Duben - začínají pučet duby.

Květen - dříve se mu říkalo máj, ale Jungmann roku 1805 použil výraz květen, neb příroda je v květu.

Červen - vyjadřuje načervenalost plodů.

Červenec - pro něj platí totéž co pro červen, ovšem název může mít rovněž spojitost s červcem, což je brouk.

Srpen - vrcholí žně, používá se srp, lze najít vazbu i na litevské sirpsti - zráti, zraje obilí.

Září - je čas říje zvěře.

Říjen - měsíc jelení říje.

Listopad - padá listí ze stromů.

Prosinec - jde o měsíc, který se vyznačuje nevýraznými barvami a nedostatkem slunce, lze ho pojit s přídavným jménem siný, bledý. Objevují se i další vysvětlení - čas adventu je spjat s přáními a prosbami, může ovšem třeba jít i o zkomoleninu slova prasinec - čas zabijaček (cf. Dny v týdnu, měsíce v roce. . . . [online]. [cit. 2012-07-10]. Dostupné z: www.spirit.cz).

Nyní zde máme uvedeno několik variant úspěšných kalendářů. Jak vidíme u českého názvosloví, je rovněž jako francouzské založeno na přírodě a na klimatických podmínkách. Můžeme jen hádat, jak by to dopadlo s francouzským kalendářem, kdyby se odstranil jeho zřejmě největší neduh - začátek 21. září. Zvykli by si lidé na nově vytvořený kalendář, nebo by nová jména měsíců odmítli?

¹⁸Římský kalendář. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (Kalifornie): Wikimedia Foundation, 2001, last modif. 2012-07-07, [cit. 2012-07-10]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Římský_kalendář

3 Systém jednotek a měr

Systém jednotek a měr je další z následků ideologických změn, ikdyž počátky unifikačních snah nacházíme již dříve. Vznikne metr, který se stane znázorněním rozumu.

La philosophie amènera un jour à contempler, dans l'étendue des pays et l'écoulement des siècles, le génie des sciences et de l'humanité, traversant les orages des révolutions et des guerres, riche du fruit des paisibles travaux et des méditations profondes d'hommes modestes et célèbres, donner aux nations l'uniformité des mesures, emblème de l'égalité et gage de la fraternité qui doit unir les hommes¹⁹.

Jednotná míra se staví proti feudálnímu právu. Lidé si přejí, aby to nebyli páni jednotlivých krajů, kteří určují míry. Chtějí, aby skončily podvody při nákupech vzniklé rozdílnými měrami. Tato reforma se narozdíl od revolučního kalendáře neomezuje jen na území Francie. Postupem času se nový systém šíří do Španělska a dalších zemí. Dnes celý svět používá jednotný systém. Musíme uznat, že je to hlavně díky vědním asociacím a vědcům, kteří se systémem zabývali a kteří s ním zkoušeli pracovat. Například jednotka tlaku Pascal, která nese toto jméno na počest slavného francouzského vědce, může být vyjádřena v metrickém systému jako poměr gramu a centimetru čtverečního (g/cm^2).

3.0.1 Myšlenky unifikace systému jednotek a měr

Snahy o unifikaci jednotek a měr nejsou v historii novým jevem. Už za vlády Filipa Sličného proběhly první pokusy o její nastolení. stejnou politiku prosazovali i Filip Dlouhý nebo Ludvík XI. a všichni politici 16. století (cf. Brunot (1967:1147)). Bohužel, všechny snahy o uniformizaci měrných jednotek narážely na problém s návyknutím na starší jednotky a nastavení jednotné míry se zdálo nemožné. Před Revolucí byla hlavním popudem žádost Limousinské zemědělské společnosti²⁰ v roce 1764 určená pro

¹⁹Schlieben-Lange, B.: citace dle AP (70:71). Filosofie jednou, během trvání zemí a průběhu staletí, přiměje k obdivování schopnosti věd a humanity, která přechází bouře revolucí a válek, schopnosti bohaté na plody klidných prací a hlubokých meditací lidí skromných a slavných, předat národům jednotvárnost měr a záruku bratrství, která musí spojovat lidi.

²⁰Société d'Agriculture du Limousin

obdobnou společnost v Paříži, aby se spojila s ostatními provinčními společnostmi ve snaze o přijetí jednotných měřidel. V následných diskuzích se řešilo, jak by měly být míry stanoveny. Jedni prosazovali univezální a neměnné míry, druzí pevně stanovené či matematické pravidlo pro model, který nastolí na celé zemi stejný systém vah a měr (cf. *ibid.*). Borda, Lagrange, Laplace Monge a Condorcet vytvářejí rozhodující projekt - vztáhnout všechny míry k jedné délkové jednotce, která bude vycházet z přírody, je jediným správným řešením, jak se vyhnout všem proměnlivostem systému měr ²¹

Teprve až Talleyrand v květnu roku 1790 představuje první zprávu, ve které prohlašuje, že nevyčíslitelné variace našich vah a měr a jejich zvláštní názvy nám dělají zmatek v našich představách a potíže při obchodování. Ale co zvláště musí být zdrojem nesrovnalostí není ani samo množství jednotek, nýbrž rozdíly jednotek, které mají stejné jméno. Tento dekret, tvořený od 8. května do 22 srpna roku 1790, dá Akademii věd za úkol sestavit všeobecný systém jednotek a měr. Pozdější dekret z 8. prosince navíc zakazuje v systému použít již existující jednotky. Návrhů na systém bylo několik (cf. Brunot (1967:1148)). Mezi nimi nalézáme návrh André Ampèra, v té době 16letého chlapce, který považuje za nejpříjemnější použití decimálního systému, neboť sčítání, násobení a dělení desítkou, popřípadě i mocninami čísla deset, je velmi jednoduché.

3.1 Metrický systém

3.1.1 Vznik metrického systému

Akademie věd hledala způsob, jak vyjádřit všechny jednotky míry tak, aby se daly vyjádřit jedinou jednotkou, a to jednotkou délky. Akademie věděla, že takovýto systém zatím nemá žádný národ, a tudíž by mohl být přijat, pokud bude jednoduchý, národy všemy. Bylo vytvořeno pět skupin, které měly za úkol připravit systém jednotek, aby mohl být později přijat celým světem. Jedni jsou pověřeni měřením poledníku z Dunkerque do Barcelony (cf. Froeschlé-Chopard (1990:82)), jiní hledají váhu jistého objemu destilované vody, nebo určují délku kyvadla, jehož oscilace trvá předem stanovenou dobu. Právě délka kyvadla se stává druhou nejdůležitější mírou v systému jednotek. Tak byl 26. března roku 1791 jednotkou délky stanoven metr, původem z

²¹Froeschlé-Chopard cituje Rapport fait à l'Académie des sciences sur le choix d'une unité des mesures. In: *Histoire de l'Académie*, Paris, 1791, str. 7-16.

řeckého *μέτρον καθολικόν*, neboli univerzální míra (cf. Brunot (1967:1148)).

L'idée de rapporter toutes les mesures à une unité de longueur prise dans la nature s'est présentée aux mathématiciens, dès l'instant où ils ont connu l'existence d'une telle unité et la possibilité de la déterminer. Ils ont vu que c'était le seul moyen d'exclure tout arbitraire du système de mesures et d'être sûr de le conserver toujours le même sans qu'aucune révolution dans l'ordre du monde pût y jeter de l'incertitude. Ils ont senti qu'un tel système n'appartenant exclusivement à aucune nation, on pouvait se flatter de le voir adopter par toutes²².

Započala práce na metrickém systému. Když se systémem pokročily, byl předložen Konventu (25. listopadu 1792). Dne 29. dubna 1793 byl tento návrh obhajován před Comité d'instruction publique a po přijetí byl metrický systém vytištěn. Comité se o systému musela radit ještě. července téhož roku, neboť byly navrženy dva systémy nomenklatury: první, metodický, složený z malého počtu slov k zapamatování a druhý, složený z jednoslabičných jednoduchých slov, která na sobě byla zcela nezávislá a jejichž počet přesahoval 24 slov.

Nakonec byl vybrán první návrh nomenklatury a Arbogast jej představil v Konventu 1. srpna 1793. V následujících podkapitolách si ukážeme jeho systém.

3.1.2 Systém délek

Jako základní jednotka délky byl stanoven 1 metr. Představoval tzv. prvořadou míru²³, neboť z něj lze odvodit i jednotku objemu, povrchu a dokonce i váhy. Dne 26. března 1791 byl Akademií věd určen jako jedna desetimilióntina zemského kvadrantu²⁴, neboli délky čtvrtiny kruhu procházejícího od pólu směrem k rovníku. (cf. Brunot (1967:1153)). I přes toto přesné určení nebylo možné přesně stanovit délku jed-

²²Schlieben-Lange, B. citace dle AP (70:71). Nápad vztáhnout všechny míry k jedné jednotce délky vzaté z přírody se matematikům nabízel od okamžiku, kdy se dozvěděli o existenci takové jednotky a o možnosti ji určit. Viděli, že je to jediný způsob, jak odstranit všechnu nahodilost ze systému měr a jak zajistit, že zůstane navždy stejný bez toho, že ho jakákoli revoluce v uspořádání světa vyvrátí. Cítili, že by se mohli těšit z přijetí tohoto systému, který nepatří přímo žádnému národu, všemi.

²³mesure primordiale

²⁴quart du méridien

noho metru, neboť v této době nešlo pořádně změřit délku zemského kvadrantu.

10 000 000	zemský kvadrantu
100 000	grad (z francouzského „grade“ - stupeň, viz oddíl 3.4 na straně 24) či stupeň poledníku
1 000	millaire
1	metr
$\frac{1}{10}$	decimetr
$\frac{1}{100}$	centimetr
$\frac{1}{1000}$	milimetr

Tabulka 2: Jednotky délky
(cf. Brunot (1967:1149))

Jak si můžeme všimnout, Akademie neuvedla všechny desítkové násobky metru, protože nebyly nutné (cf. Brunot (1967:1149)). Jako jednotka větší než metr se tedy použil 1 millaire, který dnes odpovídá 1 kilometru. Zbylé dvě jednotky, zemský kvadrant a stupeň poledníku, se dnes nepoužívají, neboť pro běžné účely si vystačíme s kilometrem, případně číslo znázorníme exponenciálně s jednotkou metr a pro opravdu velké vzdálenosti, např. ve vesmíru, se používají speciální jednotky jako parsec, AU, či světelný rok.

3.1.3 Jednotky povrchu

Povrchové jednotky nebo také agrární jednotky měly především za úkol určit co nejpřesnější výměru polí. S nástupem metru a díky znalostem matematiky se začal jako základní jednotka používat metr čtvereční²⁵ se značkou m^2 . Z dřívějších jednotek můžeme jmenovat stopu čtvereční ($0,1055 m^2$), sáh čtvereční ($3,7987 m^2$), nebo akr ($5107,1983 m^2$) (cf. Palaiseau (1831:14 - 18)).

1	ar	10 000 m^2
$\frac{1}{10}$	deciar	1 000 m^2
$\frac{1}{100}$	centiar	100 m^2
		1 m^2

Tabulka 3: Jednotky povrchu
(cf. Brunot (1967:1150))

²⁵mètre carré

3.1.4 Jednotky objemu

S měřením objemu pevných těles v metrické soustavě bylo potřeba definovat i jednotky, které se využijí pro měření objemu kapalin. Dříve se k jeho měření používalo opravdu velké množství jednotek, které se navíc rozdělovaly podle toho, jestli se jednalo o látku pevnou, či kapalnou. Pro pevné látky existoval kubický palec ($0,019836 \text{ dm}^3$, $\frac{1}{48}$ penty), roquille ($\frac{1}{32}$ penty), poisson ($\frac{1}{8}$ penty), demiard ($\frac{1}{4}$ penty), Chopine ($\frac{1}{2}$ penty), pinta ($0,9521 \text{ dm}^3$), quade (2 penty), velte (8 pint), kubická stopa (36 pint), až pipe (432 pint, 411 dm^3) (cf. Palaiseau (1831:18 - 30)).

Pro kapalné látky se běžně používaly jednotky litron ($\frac{5}{216}$ stopy kub., dále jen s.k., $0,793 \text{ dm}^3$), quart ($\frac{5}{54}$ s.k.), boisseau ($\frac{10}{27}$ s.k.), stopa kubická ($34,277 \text{ dm}^3$), minot ($\frac{10}{9}$ s.k.) setier ($\frac{40}{9}$ s.k.), nebo i sáh kubický ($7403,83 \text{ dm}^3$) (cf. Palaiseau (1831:24 - 28)).

Metr kubický m^3	1 000	cade
	100	decicade
	10	centicade
decimetr kubický dm^3	1	pinta

Tabulka 4: Jednotky objemu
(cf. Brunot (1967:1150))

Nově navrhované jednotky jsou jednotky odvozené od metru, ale i pinta a cade, u kterých došlo k redefinici jejich velikosti. V dekretu z 11. ventozy roku III (1. březen 1795) byla uvedena úprava některých jednotek, mimo jiné nahrazení penty litrem, jakožto jednotky pro objem kapalin a pevných látek, které se vejdu do tělesa ve tvaru krychle o délce hrany desetina jednoho metru (cf. Brunot (1967:1152)).

3.2 Váha

Váhový systém před Revolucí pocházel už z třináctého století. Tehdejší základní jednotka byla 1 libra, která odpovídala $\frac{12}{10}$ dřívější libry, která platila už od dob Karla Velikého. Nejmenší používanou jednotkou váhy bylo prime ($\frac{1}{221184}$ libry, asi 2,2 mg), následoval grain ($\frac{1}{9216}$ libry, cca. 53,1 mg), denier ($\frac{1}{384}$ libry), gros ($\frac{1}{128}$ libry), once ($\frac{1}{16}$ libry), marc ($\frac{1}{2}$ libry, rovněž zvaný demi-libra), pite (25 liber, cca. 12,24 kg), nebo

tonneau (2000 liber, asi 979 kg) (cf. Palaiseau (1831:30 - 34)).

Jako nová jednotka váhy byl stanoven „1 grave“. Navrhován byl tento systém:

hmotnost 1 m ³ vody	1 000	bar millier
	100	décibar
	10	centibar
hmotnost 1 dm ³ vody	1	grave
	$\frac{1}{10}$	décigrave
	$\frac{1}{100}$	centigrave
hmotnost 1 cm ³ vody	$\frac{1}{1\,000}$	gravet
	$\frac{1}{10\,000}$	décigravet
	$\frac{1}{100\,000}$	centigravet

Tabulka 5: Jednotky váhy
(cf. Brunot (1967:1150))

Stejně, jako byla změněna penta na liter, i grave byl nahrazen současnou hmotnostní jednotkou, kilogramem, kde 1 gram byl definován jako hmotnost vody o přesném objemu 1 cm³ za teploty tajícího ledu (0,1°C) (cf. Brunot (1967:1152)).

3.3 Jednotnost měny

Další změnou, která proběhla, ale nespadá přímo do systému jednotek, ačkoli s ním nepřímou souvisí, je přechod na jinou měnu. Předrevoluční Francie používala Louis d'ory, zlaté a stříbrné mince poprvé představené Ludvíkem XIII. v roce 1640. Zlaté mince měly hodnotu 2 louis d'ory, 1 louis d'or, půl louis d'oru a stříbrné, kterým se říkalo spíše „écu blanc“ s hodnotou démi-écu, quart d'écu, sixième d'écu a douzième d'écu. Po Revoluci začala platit nová měna, stříbrný frank, který byl určen jako mince ze stříbra o hmotnosti setiny kilogramu (cf. Brunot (1967:1150)).

3.4 Úhel

Se zavedením desítkové soustavy ve vědě a v matematice souvisí i problematika jednotky úhlu. Běžně používaná jednotka, stupeň, a její části vteřina a minuta vycházejí ze šedesátkové soustavy. Proto byla vytvořena nová jednotka, grad, z francouzského „grade“, neboli stupeň. Ten již používal desítkovou soustavu. Jeden grad

je roven $1/400$ plného úhlu, tj. $1/100$ pravého úhlu. Jelikož 1 metr je desetimiliontina zemského kvadrantu, po vydělení délky celého poledníku (cca. 40 000 km) 400 grady vyšlo, že 1 km odpovídá $1/100$ gradu a 1 m $1/100\,000$ gradu (také gon nebo gradián). Český se také nazývá stupeň prostorový setinový.

Tato úhlová míra se však neprosadila. Několik desetiletí používalo francouzské dělostřelectvo. Dnes se používá jen v některých oblastech, jejichž vznik souvisí s Francií, např. geodézie. Ještě do roku 2000 používaly grady mapy Michelin. Jeho hlavní nevýhodou je obtížnost počtů, neboť nejpoužívanější úhly jak z hlediska goniometrie, tak z hlediska fyziky, jsou 30° a 60° . Jejich zápis v gradech lze ovšem napsat jen zlomkem ($\frac{33}{100}$ gr a $\frac{66}{10}$ gr). Proto je ve vědě oblíbenější vyjádření úhlů ve stupních, či radiánech (cf. fr.wikipedia.org).

3.5 Úpravy nomenklatury

3.5.1 První úpravy

První změny v systému na sebe nenechaly dlouho čekat. Na zasedání z 23. brumairu roku II (13. listopad 1793) bylo navrženo nahradit pintu jednotkou „cadil“. Jednalo se o zdrobnělinu jednotky cade. Tato změna byla přijata a Guyton Morveau, člen rady, za dva měsíce posílá návrh modifikace Konventu, který změnu rovněž schválí. Nový dekret z 16. vendemiairu roku III určuje, že stříbrná mince o váze setiny gravu²⁶ se bude nazývat „la républicaine“ a jméno frank se použije pro zlaté mince stejné váhy. Ovšem tento dekret nebyl nikdy přijat.

3.5.2 Dekret z 11. ventozy roku III

Prieur de la Côte-d'Or předkládá Konventu jménem Comité d'Instruction publique návrh dekretu, který, mimo jiné, zásadně změní nomenklaturu systému jednotek (cf. Brunot (1967:1151)).

ART. 5:

Nové jednotky se budou od těch původních odlišovat přízviskem *republikové*.

²⁶1 grave odpovídá 1 kilogramu. Hmotnost mince je 10 gramů

Jednotka metr a ar se nemění. Ar zůstane čtvercem o hrně 10 metrů.

Novou jednotkou bude „stère“ (kubík), která se bude používat jen pro topné dřevo o objemu 1 m³.

Litr se stane jednotkou objemu jak pro kapaliny, tak pro látky pevného skupenství, jejichž objem bude roven krychli o hraně desetiny metru.

Gram je hmotnost vody o objemu rovným krychli o hraně setiny metru.

Frank definitivně nahrazuje libru.

ART. 6:

Desetina metru se bude nazývat decimetr a setina metru centimetr.

Deset metrů se bude rovnat jednomu dekametru, hektometr bude znamenat délu 100 metrů a kilometr a „myriamètre“ délku 1 000 a 10 000 metrů. Tyto jednotky budou základní jednotky délky.

ART. 7:

Pojmenování jednotek ostatních měr bude založeno na stejném principu jako u délky.

Tudíž decilitr, centigram ..., tak i dekalitr, hektolitr, kilogram.

Ostatní veličiny se budou skládat analogicky podle těchto pravidel, kromě *décime* a *centime*, které se používají jako označení mincí s menší hodnotou, než *républicaine*.

ART. 8:

Všechny decimální jednotky váhy a objemu budou mít své dvojnásobky a poloviny:

double litre, demi-litre, double hectogramme, demi-hectogramme,...

Nový systém bude napřed představen u asignátů (papírové platidlo vydávané v období po francouzské revoluci) a mincích.

Tento dekret byl beze změny přijat 18 germinalu roku III.

3.6 Teorie nomenklatury

3.6.1 Motivace pro změnu nomenklatury

Vysvětlení, proč se rozhodlo o změně nomenklatury, se udává několik. Zaprvé by se měly vybrat výrazy monosylabické a výslovnostně odlišné, aby nemohlo dojít k jejich záměně, z čehož plyne nižší náročnost na zapamatování a jejich aplikaci bez toho, abychom se v nich zmýlili. Podle Prieura trvalo dlouho, než se zapamatovaly bezchyby.

Dále, aby se předešlo čisté nahodilosti názvů jednotek, použijeme názvy některých dříve používaných, i současných jednotek. Tyto důvody nás inspirují k použití metodického postupu při vytváření systému jednotek, díky níž je paměť odlehčena, nevyskytují se zde žádné dvojsmysly a jeho jednoduchost nás nabádá k jeho přijetí, ačkoli obvykle máme jistý odpor k inovacím.

Ale jak přistoupit k tvorbě nových jednotek? Je evidentní, že pokud máme jedno charakteristické slovo pro každý typ míry a pokud toto slovo v sobě nemá nic barského, co by nás šokovalo z hlediska jazykové podstaty, a pokud se odvozuje analogicky podle určitého principu od něčeho, co se velmi přibližuje kvantitě veličiny, kterou má označovat, pokud se jednoduše váže s numerickou hodnotou a pokud tato slovní kompozice lze uplatnit pro všechny druhy měř, je evidentní, že se tím naplnily naše nejvytouženější podmínky (cf. Brunot(1967:1153)).

3.6.2 Etymologický původ hlavních jednotek

Brunot se na stranách 1153 až 1155 snaží vysvětlit, jakým způsobem Prieur přišel na nové jednotky. Historii délkové jednotky, metru, jsme se věnovali v oddíle 3.1.1 na straně 20. Další je jednotka objemu - litr. Ten vznikl, stejně jako metr, z řeckého τὸ λιτραῖον μέτρον, Prieur se přitom opírá o Galiena, který tento výraz používá pro kapaliny. Gram se pro změnu vyskytl v básni Faunia Palémona. Are je blízký latinskému *area*, ze kterého ve francouzštině pochází *aire*, neboli oblast, plocha. Stère pochází z řeckého *stéréos*, neboli pevný. Z toho také vznikla stereometrie, či stereotomie.

Dále vysvětluje původ předpon, kterými Prieur jednotky odvozuje. Předpona *hekto* vznikla zkrácením výrazu *hécato*, *hécaton*, sto, nebo stokrát. Její původ ale nejde spojit s řeckým *hectos*, neboť znamená šestý. *Kilo* pochází ze slova *kilioi*, přesněji (*chilioi*) a znamená tisíckrát. Etymologický původ slova by se sice lépe zachoval, kdyby nedošlo ke změně samohlásky *i* za *o*, ke které došlo jen kvůli přizpůsobení výslovnosti. Následující předpona, *myria*, která dnes není používaná, vznikla ze slova *myrioi*, ze kterého rovněž pochází slovo *myriade* deset tisíc, či nespočetné množství.

Naopak použití některých předpon se nejevilo, jako možné. Například *dixmètre* pro desetkrát délka jednoho metru, nebo *centlitre* pro stokrát litr. *Mètedix*, *mètrecent* či *mètre dixième* se rovněž neukázalo jako možné. Nešlo složit jednotku s předponou, či

příponou, na kterou je francouzština zvyklá, s ohledem na to, že systém měr by měl být celosvětový.

Bylo tedy nutné najít jednoduchá a příjemná slova. Nakonec se sáhlo po latinských *centi* a *deci* pro vyjádření desetiny či setiny a k řeckým *deca*, *hecto*, *kilo* a *myria* k vyjádření násobků. I tak byla některá slova těžkopádná. Už 19. messidoru roku III (7. červenec 1795) se objevila žádost o zrušení jednotky *myriamètre*. Žádosti nebylo vyhověno, neboť systém nemůže postrádat výraz pro desetitisící násobek. Systém byl sestavován s důkladnou péčí a jednodušší výraz již nelze najít.

3.7 Protesty a vysvětlení

Brunot také zkoumá ohlasy na metrický systém u obyvatel. Další poznámky, návrhy úprav a protesty proti systému měr na sebe nenechaly dlouho čekat. Hned od messidoru, kdy byla zamítnuta žádost o zrušení myriametru, se jeden z redaktorů časopisu *La feuille du cultivateur* vzepřel proti novému názvosloví, podle něj je třeba se spokojit s dobrým názvoslovím a přijmout několik ústupků, než abychom hledali lepší názvy pro starý systém, který nelze zcela zrušit. Ti, kteří upravovali názvy jednotek, si zřejmě mysleli, že změna nebude složitější, než například změna chemického názvosloví. V chemii se jednalo o úzkou skupinu vzdělanců, nebyl proto problém názvosloví upravit, zatímco taková změna návyků starých několik století, které má velká spousta lidí, z nichž většina je jen málo vzdělaná, tu by bylo lepší neprovádět a zachovat jednotky, na které jsme zvyklí - loket, libra, stopa aj. (cf. Brunot (1967:1155)).

Odpověď na tento protest se objevil asi o měsíc později. Jejimi autory byla sama Kancelář měr a vah²⁷. Po několika stránkách, kde se popisují důsledky, které zapříčinil starý systém, se uznává, že zákon nemá moc nad jazykem, ale Konvent si nepředstavoval, že si nejpočetnější skupina obyvatel, kteří jsou opravdu málo vzdělaní, osvojí nové míry ze dne na den. Je možné, že *double mètre* bude mít v Paříži jméno *nouvelle toise* (nový sáh), v Montpellier *nouvelle canne*, v Nantes *nouvelle gaule*. Předpokládá se ale, že se obyvatelé brzo naučí používat nové jednotky tak, jako se naučili používat slova porota, department, obvod, či hlasování, která před revolucí nebyla vůbec známá (cf. Brunot (1967:1156)).

²⁷Agence temporaire des Poids et Mesures

Ze začátku bylo důležité, aby se nový systém naučili používat na úřadech a magistrátech, vládní úředníci a prodavači v obchodě, a ne ženy a děti z celé Francie. Čas potřebný k naučení systému je srovnatelný s časem na přečtení 4 až 5 stránek textu. Představuje se zde 29 nových slov, a to včetně názvů nových mincí, avšak těch jednotek, kterých bude potřeba nejčastěji, je jen 15 nebo 16. Běžným používáním se nový systém sám vryje do paměti bez toho, abychom se mu museli sami učit. Metrický systém, který nabízíme celému francouzskému lidu, je jednoduchý, jasný a metodický. I ti, kdo jsou méně zkušení, poznají tento pořádek (cf. Brunot (1967:1156)).

3.8 Odpor a ústupky

Odpor proti novému systému jednotek měl k výhře daleko. Námitky proti němu byly spíše teoretického rázu, zatímco problémy byly spíše s praxí. Namítalo se, že názvy jednotek nejsou pro Francouze přirozené, ačkoli by bylo přínosné, kdyby míry byly jednotné pro všechny vědní obory a všechny pole působnosti. V úředních textech se používaly zásadně jen jednotky nového systému, kromě situací, kdy bylo nutné srovnat novou jednotku s tou starou, např. že 12 ha odpovídá 25 lesnickým výměrám²⁸.

Počátkem roku VI (září 1797) začala policie direktoria dbát na používání nového systému jednotek. Lid se ovšem stále neřídí novým nařízením. Mnoho obchodníků je obviněno z používání starých jednotek a souzeno nápravným tribunálem²⁹ a následně zproštěno viny trestním tribunálem³⁰ (cf. Brunot (1967:1161)). Odboj proti novému systému byl podle policejních svědectví přirozený, dokonce i ministr vnitra byl stejně zmatený jako správci vodního řádu³¹ z toho, že bylo třeba začít počítat prodej vody v litrech namísto v palcích vody³² a konzultoval to s Institutem. François Neufchâteau přichází 14. florealu roku VII (3. květen 1799) s nápadem zhotovit ve městech váhy, které by používaly nové jednotky, čímž by si na ně obyvatelé rychleji navykli. O týden později dostává personál *Écoles centrales* oběžník, který doporučuje vyvěsit přiloženou tabulku s návodem, jak převádět ze starých jednotek na nové. I přes další námitky a dopisy nespokojených občanů proti novým jednotkám, udělal budoucí mezinárodní

²⁸arpents forestiers

²⁹Tribunal correctionnel

³⁰tribunal criminel

³¹les fontainiers

³²pouce d'eau, jednotka k měření průtoku vody, cca. 13 ms⁻¹

měrný systém pokrok. Ve Španělsku již byl s nadšením přijat a názvy nových jednotek nikterak neodrazovaly od jeho používání.

3.9 Doba Konzulátu a císařství

Kouzlo jednoduchosti, který v sobě systém jednotek a měr obsahoval, bylo zničeno za Konzulátu. Pierre Périaux, francouzský matematik a člen vládního výboru se stavěl proti tomuto projektu a sepsal Metrický manuál³³ povolující záměnu vulgárních názvů jednotek za oficiální metrické. Vznikl z toho jakýsi kompromis mezi starým a novým systémem:

kilogram		libra
hektogram		unce
dekagram		gros
gram		denier (denár)
decigram		grain (zrno)
kilolitr		muid (almud)
hektolitr		setier
dekalitr		boisseau (bušl)
litr		pinta
hektar		arpent
ar	perche (rod, pole, perch)	
decimetr	main nebo palme (dlaň)	
centimetr		palec
milimetr		trait
kilometr		míle
myriametr	lieue ($\frac{1}{25}$ zemského obvodu)	

Tabulka 6: Jednotky nahrazující systém jednotek a měr
(cf. Brunot (1967:1163))

Tímto činem, který měl celou situaci zjednodušit, se systém jednotek ztížil. Bylo nyní třeba nastudovat si namísto jednoho názvosloví spolu s převody ještě jedno další a navíc znát i převody mezi všemi třemi. Ministr vnitra Chaptal rozeslal v lednu 1801 oběžník, který sice nereaguje na problém záměny názvů jednotek, jen ustanovuje kontrolní orgán na kontrolu používání jednotek, čímž se zdá, že toleruje tento dvojitý systém (cf. Brunot (1967:1164)).

Rozpoutává se jistý druh války mezi nepoctivými prodáváči, kteří by raději používali staré jednotky, neboť není pevně stanoven jejich rozměr, čímž by mohli prodávat

³³Manuel métrique

menší množství, než za které dostanou zapláceno. Záminkou pro válku je nevyhovující názvosloví, ovšem hlavním cílem je používání starých měr a jednotek (cf. *ibid.*).

Dne 25. listopadu 1802 (2. frimaire roku XI) byl vydán císařský oběžník, který vyjímá staré jednotky z debat soudních tribunálů, z úředních listin, z rozpočtů a rozvrhů nebo ze školní výuky. Udávají se některé výjimky, které mohou být strpeny, ale obecně se zakazuje použití starých jednotek a měr. Prospěšnou událostí pro metrický systém bylo zadržení a odsouzení třiceti dvou obchodníků za nepoužívání metrického systému (cf. Brunot (1967:1165)).

3.9.1 Systém imperiálních měr

Významným rokem pro metrický systém byl rok 1811. V květnu Laplace posílá Napoleonovi dopis, ve kterém navrhuje, aby byl systém jednotek a měr zachován, ale aby došlo ke změně názvů jednotek a některých jejich rozměrů. Chce, aby nová jednotka váhy byla půlkilogram³⁴ a přejmenovala by se na imperiální libru³⁵. Ta by si dále dělila na deset uncí (once), jedna unce na deset grošů (gros) a groš na sto zrn (grain). Jeden frank by vážil jeden groš, neboli sto zrn. Z půlky myriametru³⁶ by se stala „lieue impériale“ - dnes 5 km.

Vláda poté tento systém - *Système des Mesures Napoléones*³⁷(sic!) přijala (cf. Brunot (1967:1165)).

3.9.2 Kapitulace

Ani tento nový systém neplatil dlouho. Pouhý rok po začátku jeho používání byla jinak silná vláda drtivou opozicí lidu donucena upustit od jeho používání. Tentokrát se ovšem nemění jen jména, nýbrž celý metrický systém, jehož podstata byla zcela změněna.

Metrické míry byly sice zachovány a byly povinné pro obchod ve velkém, administraci, veřejné publikace aj. Byly to i jediné, které se vyučovaly ve školách.

³⁴un demi-kilogramme

³⁵la libre impériale

³⁶un demi-myriamètre

³⁷Systém imperiálních měr

Ovšem pro účely obchodu detailnějšího bylo možné použít:

- sáh (la toise) pro délku odpovídající dvěma metrům
- stopu (le pied) jakožto třetinu jednoho metru
- unce se používala pro měření látky a odpovídala 12 decimetrům, mohla se dělit na polovinu, čtvrtinu, osminu, šestnáctinu, ale i na třetinu, šestinu a dvanáctinu
- bušl (boisseau) odměřil osminu hektolitru obilí, měl svůj dvojnásobek a také polovinu a čtvrtinu
- libra se mohla dělit na polovinu a čtvrtinu libry (také quarteron) nebo na unce, tj. šestnáctinu libry
- unce se dělila na 8 grošu (gros)
- jeden groš byl roven 72 zrnům (grain)
- zrno se dále dělilo na polovinu, čtvrtinu a osminu

Tento systém ale nebyl oficiální, spíše se doufalo, že díky pravidelnosti metrického systému lidé sami přestanou používat staré jednotky. Tento vládní ústupek lid uklidnil a zároveň neškodil metrickému systém. Úplný zákaz používání jednotek jiných, než oficiálních metrickým platil až od 1. ledna roku 1840 (cf. Brunot (1967:1166)).

3.10 Vzik soustavy SI

Závěr této kapitoly bych chtěl věnovat historii vzniku aktuálního systému. Historii systému jednotek a měr ve Francii již známe. Podívejme se na jeho globální vliv. Informace o tom najdeme na oficiálních internetových stránkách Mezinárodního úřadu pro míry a váhy³⁸ (BIMP). Ve světě metrický systém jako první nejvíce proslavil v roce 1832 fyzik a matematik Gauss. Ten jako první na světě prováděl přesné výpočty týkající se magnetického pole Země za použití metrických jednotek - milimetru, sekundy a gramu.

³⁸Bureau international des mesures et des poids

V roce 1860 se začala Britská asociace pro pokrok ve vědě³⁹ (BAAS, nyní BA) zabývat metrickým systémem. Zkoumali, jak ze základních jednotek metrického systému odvozovat další jednotky. V roce 1874 BAAS přišlo se systémem CGS (centimetr, gram, sekunda), který navíc používal předpony mikro až mega pro vyjádření dekadických násobků jednotek základních i odvozených.

O deset let později byl systém CGS rozšířen o jednotky spojené s elektřinou. Mezinárodní kongres elektřiny⁴⁰ spolu s BAAS schválily přidání jednotek ohm (elektrický odpor), volt (el. napětí) a ampér (el. proud).

Dne 20. května roku 1875 byla podepsána Metrická konvence⁴¹, která vytvořila Mezinárodní úřad pro míry a váhy. Díky tomu se vytvořily nové prototypy metru, kilogramu, které byly schváleny na 1. Generální konferenci pro míry a váhy v roce 1889. Spolu s astronomickou vteřinou tyto jednotky daly vzniknout systému MKS (metr, kilogram, sekunda).

V roce 1946 byla k tomuto trojčlennému systému přidána čtvrtá jednotka, Ampér, a vznikl systém MKSA. V roce 1954 byly dále přidány jednotky kandela (svítivost) a stupeň Kelvina (termodynamická teplota). V roce 1960 dostal na 11. Generální konferenci pro míry a váhy tento systém název SI (système international d'unités). Poslední změnou bylo přidání jednotky mol označující látkové množství.

³⁹British Association for the Advancement of Science

⁴⁰Congrès international d'électricité

⁴¹Convention du Mètre

4 Odkaz revolučního kalendáře a vzniku systému jednotek po Revoluci

4.1 Zaměření rešerše

Poslední částí této práce je osobní rešerše, která se zabývá revolučním kalendářem a mezinárodním systémem jednotek a měr od doby porevoluční až do současnosti. Základem pro rešerši je analýza jazykového korpusu Frantext, dále průzkum digitálních archivů deníku *Le Monde* od roku 1938 do roku 1990 a časopisu *Esprit*. Jelikož se při průzkumu článků vyskytl problém s kompatibilitou již 20 let starých digitálních nosičů s archivy *Le Monde*, jejich průzkum jsem musel vykonat na internetových stránkách tohoto časopisu. Bohužel, tyto archivy počínají až rokem 1987. Bohužel ani archivy časopisu *Esprit* se nepodařilo spustit. V neposlední řadě jsem využil i internetového vyhledavače, kterým jsem vyhledával v internetu některá méně častá, odvozená slova, která se v korpusu nenalézala.

U revolučního kalendáře jsem se soustředil na použití názvů měsíců od konce Revoluce do současnosti a nejčastější konotace, se kterými jsou spojeny. Zkoumal jsem jejich četnost v textech korpusu, které spadají do doby mezi lety 1760 a 1810, tedy v době předrevoluční až do Revoluce, a poté jsem analyzoval texty až do roku 2000, kde již hlavním cílem nebyla četnost názvů, ale právě konotace, ve kterých jsou použity.

Systém jednotek měr poskytl možnost soustředit se na četnost použití nových jednotek ve Francii během jednotlivých desetiletí od roku 1761 do roku 1860 a poté od roku 1751 do roku 2000 vždy po padesáti letech. Soustředil jsem se na četnost jednotky délky 1 metr a na poměr v užití dvojice jednotek, jež povolil Pierre Périoux (viz. oddíl 3.9 na straně 30). Z hlediska objektivity výsledků jsem se rozhodl pro dvojici litr a pinta, neboť velká část ostatních vulgárních názvů jednotek, např. hmotnost, může nést i jiný význam, od kterého byl následně určen její rozměr: například dvojice kilogram (*un kilogramme*) a libra (*une livre*), kde záleží na rodu slova „*livre*“, přičemž maskulinum nese význam „kniha“ a právě femininum znamená „libra“, či dvojice decigram a zrno. Při hledání v korpusu jsem se dále snažil brát v úvah i proměnlivý počet textů z korpusu, které spadají do jednotlivých období. Právě ten se velmi liší, což může

významně ovlivnit četnost jednotek.

4.2 Jména kalendářních měsíců

Tato tabulka popisuje množství výskytů jmen měsíců revolučního kalendáře ve Frantextu. Je důležitá pro první část této rešerše.

měsíc	počet nálezů
Vendémiaire	2
Brumaire	3
Frimaire	14
Nivôse	58
Pluviôse	13
Ventôse	33
Germinal	23
Floréal	11
Prairial	1
Messidor	6
Thermidor	11
Fructidor	12

Tabulka 7: Počet názvů měsíců v textech Frantextu v letech mezi 1761 - 1810

4.2.1 Názvy měsíců spojené s událostmi v daném měsíci

Jména kalendářních měsíců revolučního kalendáře i v dnešní době žijí díky důležitým událostem, jež se staly v určitý den měsíce. Například 18. brumaire roku VIII je datum, kdy Napoleon Bonaparte se svým vojskem obsadil jednací síň parlamentu. Tento čin znamenal konec vlády Direktorია a počátek Konzulátu, často se také nazývá Brumairový převrat. Dnes 18. brumaire označuje státní převrat, často ve spojení „obava, aby nenastal 18. brumaire“.

Další událostí, jež získala název podle data, bylo vydání zákona o apatykářství, který zakázal apatykářům vážit léky na lékařských vahách (lékařské váhy se lišily od běžných, obchodních vah, navíc byly pro apatykáře nezbytné, neboť recepty, mnohdy staré i několik století, používaly jednotky lékařských vah). Zákon byl vydán 21. germinalu roku XI a dnes se mu přezdívá zákon ze Germinalu⁴². Tato událost byla jednou ze

⁴²la loi de Germinal

změn, které odstartovaly vznik moderní farmaceutiky (cf. Georgin (2005:257 - 265)).

Dalším datem je 9. thermidor roku II. Ten značí konec Teroru. Dnes thermidor může označovat diktátorský režim a tyranii, například kniha *Stalinův termidor* od slovenského autora Marjana Britovšeka pojednává o nástupu J.V. Stalina k moci, způsobu jeho vlády a manipulaci s lidem.

4.2.2 Nejčastější výskyty ve Frantextu

V době, kdy platil revoluční kalendář, musely být zapisovány jednání trestných tribunálů, i s daty konání. Tyto texty jsou ve Frantextu velmi časté, ale jejich autor není uveden. Příkladem těchto tribunálů je zápis ze soudu osob podezřelých ze spiknutí proti prvnímu Konzulovi⁴³. Dále se názvy měsíců objevují v Občanském zákoníku Francie⁴⁴ z roku 1804, kde datují vyhlášení dekretů či jiných dokumentů. Neopomenutelná je také odborná literatura. Ve Frantextu často odkazuje na *Abrégé de l'origine de tous les cultes*⁴⁵ z roku 1796, autorem je Charles Dupuis. Zabývá se teorií společného původu všech kultů a náboženství. Za zmínku také stojí Georges Lefebvre a jeho *La Révolution française*⁴⁶ z roku 1963. V tomto kontextu je použití názvů měsíců samozřejmé.

4.2.3 Měsíce v krásné literatuře

Díky použití jeho jména přímo v názvu románu získal měsíc germinal ojedinělou slávu, kterou žádný jiný měsíc revolučního kalendáře nemá. Zola využil tento měsíc, neboť je odvozen od klíčení rostlin a pučení stromů (viz. oddíl 2.4.3 na straně 12), tedy počátek plodného období roku, a jeho román popisuje období stávek horníků na severu Francie. Na úplném konci románu dává Zola stávkujícím do ruky jako zbraně zeleninu, která vyklíčila a vyrostla na polích (cf. Zola(2003:614)).

Další dílo, které obsahuje velké množství názvů měsíců je *Les dieux ont soif* od Anatola France. Měsíce jsou použity jako přívlastky podstatných jmen, např. ledy

⁴³Procès instruit par le Tribunal Criminel du département de la Seine, contre les nommés Saint-Réjant, Carbon et autres, prévenus de la conspiration contre la personne du premier Consul, 1801

⁴⁴Code civil des Français

⁴⁵Přehled původu všech kultů

⁴⁶Francouzská revoluce

nivosy⁴⁷ nebo den pluviosy⁴⁸.

Velmi často se názvy měsíců vyskytují v básnických sbírkách. Autoři často využívají jejich názvy, protože se snadno rýmují. Jedním z autorů je Louis Aragon. Ve své básni *Le Roman inachevé* se objevuje měsíc nivôse ve spojení s „rose - růžový“ a s „suppose - předpokládat“. Z hlediska kontextu se jedná o použití čistě účelové pro rýmování. V básni *Eve*, kterou složil Charles Péguy v roce 1913, se vyskytuje spojení „l'ardent messidor - žhavý messidor“. Jelikož se messidor vyskytuje uprostřed verše, jeho použití lze odůvodnit potřebou víceslabičného slova⁴⁹.

4.2.4 Měsíce revolučního kalendáře ve francouzském námořnictvu.

Při prohledávání archivů deníku *Le Monde* jsem našel článek s názvem *Une frégate française coule deux bateaux de pirates somaliens*⁵⁰ z 5. března 2010. Pojednává se v něm o hlídkové fregatě Nivôse (F 732) typu Floréal, která je součástí francouzských námořních bezpečnostních sil. Fregata, v 17. století menší loď oblíbená piráty pro svojí rychlost plavby, je dnes menší loď určená pro boj s ponorkami a doprovod lodních konvojů. Internetové stránky francouzského ministerstva obrany obsahují stručné informace o těchto plavidlech: první fregata třídy Floréal (F 730) vznikla na počátku 90. let 20. století. Fregat tohoto typu existuje celkem šest: Floréal (F 730), Prairial (F 731), Nivôse (F 732), Ventôse (F 733), Vendémiaire (F 734) a Germinal (F 735). Jejich úkolem je bránit francouzskou suverenitu na územích, která jsou vzdálena od Francie a dbát na bezpečnost na moři (cf. Ministère de la défense).

Ve Frantextu jsem také našel tanker Nivôse, jehož ztrátu během druhé světové války zmiňuje Charles de Gaulle ve svých *Pamětech z války*.

4.3 (Se) décader

Honoré de Balzac použil v románu *Eugénie Grandet* výraz s'endimancher (cf. Balzac (1959:101)). Znamená svátečně se obléci, vyšňořit se během neděle. Za Revo-

⁴⁷les glaces de nivôse

⁴⁸un jour de pluviôse

⁴⁹Ve francouzštině má červen jednu slabiku a červenec dvě slabiky, autor se rozhodl použít tříslabičný messidor

⁵⁰Francouzská fregata potopila dvě lodě somálských pirátů

luce se objevil podobný výraz, který více vyhovoval ideálům doby - *décadiser* - slavit desátý den dekády; i s jeho zvratnou formou se *décadiser* - vyšňořit se. Neděle, která byla přítomna v kořeni prvního slova, byla nahrazena kořenem *décadi*. O tomto výrazu se zmiňuje i Louis-Sébastien Mercier a vysvětluje jeho užití: údajně tento výraz použil francouzský prokurista, který shledal svou ženu vyšňořenější, než obvykle: „Il me parraît que aujourd’hui madame se *décadise*“⁵¹ (cf. Mercier (1801:147)) Dokonce ho můžeme najít i ve slovníku *Dictionnaire national ou Dictionnaire universel de la langue française*, jehož autorem je Louis-Nicolas Bescherelle (cf. Bescherelle(1856:888)). Kniha *De la création actuelle de mots nouveaux dans la langue française et des lois qui la régissent* od Arsèna Darmestetera tento výraz zmiňuje v kontextu jeho odvození. Část kapitoly, ve které se vyskytuje, totiž porovnává odvozování sloves příponami *-er* a *-iser* ve francouzštině (cf. Darmesteter(1972:217)). Ovšem v celém korpusu Frantext se tento výraz nevyskytuje.

4.4 Systém jednotek a měr během 19. a 20. století

Systém jednotek a měr nám umožňuje zkoumat použití jeho jednotek od jeho vzniku až do současnosti, jakožto systému jednotek SI. Následující tabulka vyjadřuje četnost použití jednotky metr a poměr použití litru a pinte, dvou jednotek objemu, které si podle výše zmíněného dekretu z doby Konzulátu o dvojnásobném názvosloví jednotek konkurují, a to vždy po deseti letech. Tabulka i následující grafy vzniklé podle ní

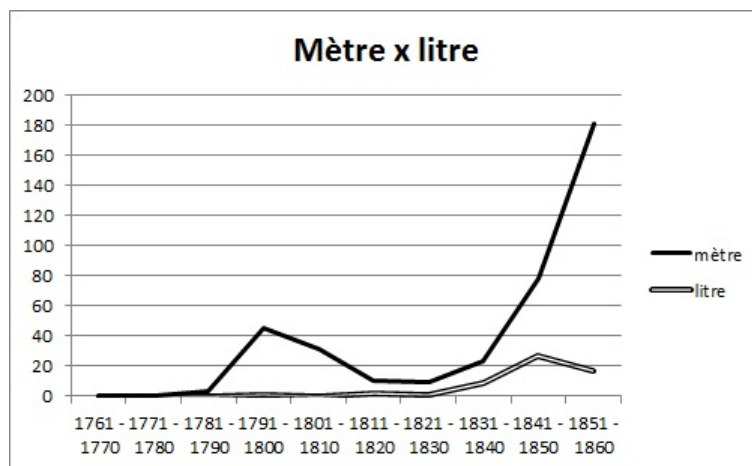
období	textů v korpusu	mètre	litre	pinte
1761 - 1770	90	0	0	11
1771 - 1780	69	0	0	7
1781 - 1790	65	3	0	15
1791 - 1800	56	45	1	55
1801 - 1810	32	31	0	1
1811 - 1820	36	10	2	4
1821 - 1830	80	9	1	2
1831 - 1840	155	23	9	9
1841 - 1850	4084	78	27	17
1851 - 1860	4084	181	17	4

Tabulka 8: Rozvoj systému jednotek v letech 1761 - 1860

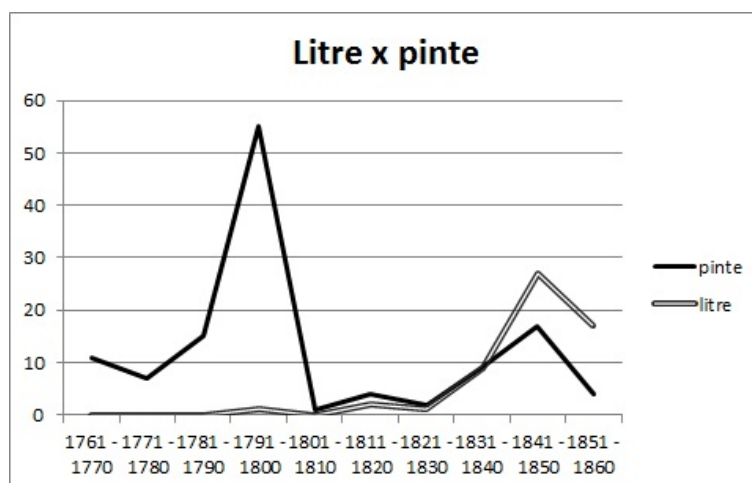
nám jasně ukazují jednotlivá stádia, kterými systém jednotek procházel: vznik a nárůst

⁵¹Zdá se mi, že paní se dnes vyšňořila

použití metru v období mezi lety 1781 a 1800, odraz protestů, odporu a ústupků v době mezi lety 1801 a 1830 a velmi markantní vzrůst používání metru od roku 1831 jako následek vznikání Mezinárodního systému jednotek SI (viz oddíl 3.10 na straně 32).

Obrázek 1: Poměr četnosti použití jednotek metr a litr

Obrázek 2: Poměr výskytu jednotek litr a pinta

Pokud porovnáme četnost metru a litru (viz obrázek 1), vidíme, že litr se netěšil takové důležitosti jako metr. Vysvětlením by mohl být fakt, že metr je základní jednotka systému, ze které se odvozuje většina ostatních jednotek, objem nevyjímaje, a také důležitost délky jako veličiny, např. v dopravě, v zemědělství aj. Bylo by ideální porovnat poměr užití metru a odpovídající jednotky starého systému, ovšem tyto jednotky, např. loket či palec, jsou rovněž i poměrně častá podstatná jména a to by mohlo jejich četnost ovlivnit. Proto jsem vybral jednotky objemu kapalin.

Náhrada pinta litrem (obrázek 2) už tak rychlá a razantní nebyla. Pinta byla

před Revolucí velmi častá jednotka, její náhrada tedy nebyla tak jednoduchá. První zmínku o litru Frantext udává v roce 1796 v textu Pierre-Simona Laplace *Exposition du système du monde*. Pinta se následkem zákazu používání jiných jednotek než oficiálních vyskytla v textech mezi lety 1801 až 1810 jen jednou, ovšem s uvolněním pravidel její četnost začala opět stoupat. Ve čtyřicátých letech 19. století už ale byla zcela a natrvalo zastíněna litrem a od padesátých let se už její výskyt opět snižuje. Dnes se ve Francii pintou nejčastěji označuje půllitr piva.

Pro úplnost ještě uvedu tabulku výskytu metru, litru a pinty od roku 1751 až do roku 2000.

období	mètre	litre	pinte
1751 - 1800	47	1	120
1801 - 1850	151	39	33
1851 - 1900	1479	270	39
1901 - 1950	3888	637	60
1951 - 2000	4461	650	42

Tabulka 9: Rozvoj systému jednotek v letech 1751 - 2000

4.5 Závěr rešerše

Analýza odrazu revolučního kalendáře a systému jednotek měr by si svou rozsáhlostí zasloužila více prostoru a velmi mnoho času. Jazykový korpus Frantext velmi ulehčil práci, neboť nebylo nutné pročitat každý text z daného období. Ovšem nedostatek Frantextu je proměnlivý počet textů, totiž menší množství textů z 2. poloviny 18. století v porovnání s velkým počtem textů v 19. století (viz tabulka 8) mohlo velmi ovlivnit výsledky vyhledávání. Také výběr druhů textů je důležitým faktorem pro výsledek. Vědecké práce o historii Francie, které se zabývají tímto tématem, musí obsahovat tyto výrazy, naopak jiné druhy textu, např. básně, pohádky aj. nemusí metrické údaje či názvy měsíců obsahovat vůbec. Je velká škoda, že archivy Le Monde na CD-romu nejsou kompatibilní s dnešními počítačovými systémy a rovněž že archivy časopisu Esprit nejdou spustit.

5 Závěr

Cílem této práce bylo prozkoumat jazykovou politiku Francie během revoluce a krátce po ní a její odraz až do současnosti.

Francouzský revoluční kalendář i systém jednotek a měr byly odrazy ideologických změn ve Francii. Tyto změny měly být globální, systému jednotek a měr se to svým způsobem povedlo, dodal velmi důležitý impulz pro sestavení dnešního jednotkového aparátu - systému SI, ovšem první projekt skončil neúspěchem. Důvody se zde nebudeme zabývat, neboť to není záměrem této práce. Na tyto dva projekty můžeme nahlížet jako na projekty s zcela opačným charakterem: kalendář přetváří systém fungující v celém křesťanském světě a vytváří kalendář, který se lokálně omezuje jen na jeden stát. Systém jednotek a měr ruší systém typický pro jeden stát, ve kterém ovšem ani ten nebyl zcela jednotný, a bere si za cíl vytvoření systému jednotek a měr, které by byly přijatelné pro celý svět.

Pokud si projdeme historií změn kalendáře i systému jednotek, zcela jasně vidíme, že všechna jednání probíhají na vyšších místech, především v Konventu, a běžný občan má tedy malé šance něco změnit. A to on je tím, který by je měl používat. Jsou to dva projekty vytvářené, odhlasováváné, a rušené vědeckou a politickou elitou.

Francouzský kalendář měl za cíl zjednodušit stávající gregoriánský kalendář a zpřesnit ho. Z početné návrhů jeho nomenklatur byl nakonec vybrán ten od Fabrea d'Églantinea, který představoval kompromis mezi dvěma hlavními skupinami - univerzalisty, kteří chtěli, aby kalendář byl přijatelný pro celý svět, a skupinou okolo Rommea, který chtěl kalendáři dát morální hodnotu. Vzniklý kalendář byl založený na přírodě, která je blízká každému z nás.

Problémem kalendáře je jeho přesnost. Už v době 18. století byly výpočty planetárních pohybů natolik přesné, že sestavení stejně přesného kalendáře znamenalo stanovit pravidla, která zaručí, že jednou za určitý čas dojde k nastavení kalendáře o jeden den. Tento okamžik navíc nastával většinou každé čtyři roky, ovšem též jednou za pět let. Do budoucna by se ale i tak časem došlo k nepřesnostem. Proto pravidla pokračovala čím dál tím více složitějším souborem pravidel přestupnosti roků.

Zrušení kalendáře bylo odhlasováno na 1. ledna roku 1806. Francie se navrácí

ke gregoriánskému kalendáři, čímž opět dochází k používání jednotného kalendáře v Evropě.

Systém jednotek a měr měl jako první cíl sjednotit jednotkový systém ve Francii. Nejen, že se tehdejší jednotky a míry lišily názvy, ale i jednotky se stejným názvem měly různé rozměry. Proto byla stanovena jednotka délky 1 metr, jednotka založená na neměnném rozměru (lišit se mohl jen kvůli nepřesným výpočtům). Z této jednotky byly odvozeny jednotky obsahu a objemu, hmotnosti, času a dokonce i měnový aparát.

První jednotný systém měr byl záhy upraven. Nejednalo se o rozsáhlé změny, došlo k úpravě názvů některých jednotek objemu kapalin či názvů mincí. Druhá úprava je již rozsáhlejší a dochází ke změně jmen jednotek a u některých dokonce i ke změně jejich rozměrů. Navíc se vytváří obojstranné a hmotnostní jednotky dvojnásobné a poloviční, než je daná základní jednotka. Některé tyto změny daly systému podobu, kterou známe dnes, a vdčíme za ně Prieuru de la Côte-d'Or.

Názvosloví je založeno především na řečtině a latině. Použily se předpony, které značily dekadické násobky těchto jednotek. Některé jednotky ovšem byly buď těžkopádné (myriametr), nebo nebylo jejich použití tolik potřebné a časté (hektometr) a od používání těchto jednotek se upustilo.

Kvůli množství úprav nebyl systém, který měl být dokonalý, obyvateli používán s oblibou, naopak bylo jeho použití vyžadováno zákony a ti, kteří tak neučinili, byli stíháni. Později se na nátlak obyvatelstva povolilo i používání starých jednotek. Teprve od druhé poloviny 19. století byl vytvořen systém jednotek a měr, který byl založený na tom francouzském a který se stal populární i v ostatních zemích. Dnes je tento systém jediným systémem jednotek a měr ve vědě. v běžném životě mu konkurují i některé jiné jednotky, např. v námořnictví se kilometr nikdy neuchytil. Používá se námořní míle a jednotkou rychlosti je namísto kilometru za hodinu či míle za hodinu jednotka uzel.

Vlastní rešerše ukázala, že revoluční kalendář svým způsobem žije i dnes, ačkoli jména měsíců, která byla základem rešerše, již neoznačují přímo měsíce, ale např. události, které v těchto měsících během Revoluce nastaly. Rešerše dále ukázala, jak se měnila četnost použití některých jednotek od Revoluce až do roku 2000, je v ní patrný vývoj tohoto systému.

Revoluce je dnes není vnímána ani černě, ani bíle. Došlo zde k nebývalému teroru, ale na druhou stranu také k rozkvětu v jiných oblastech. Marie-Helène a Michel Froeschlé-Chopard shrnují tato dvě témata takto: „Revoluční kalendář i systém jednotek a měr mají své společné i rozdílné stránky, ovšem představují politický a filosofický pohled na Revoluci. Pohledy, kterými shrnují to, co je označováno za zrození Republiky: zrušení starého režimu a zrod nového řádu vedeného nedotknutelnými právy člověka a jeho rozumem.“ (cf. Froeschlé-Chopard (1990:88))

6 Conclusion

The task was to examine French language politics of the Revolution and shortly afterwards and its repercussions up to the present day.

The French Republican calendar and system of measurement were the results of the ideological changes in France. Those changes should have been global and the system of measurement did succeed in a way, as it was the catalyst for the creation of a universal measurement system, SI Units, but the first project failed. We won't be concerned with the reasons of this failure, because it is not the task of this thesis. We can consider these two projects as projects with opposing character: the Calendar modifies a system which was used across the whole Christian world and created a calendar locally bound in one state. The system of measurement replaced a system used by only one state, which furthermore was not unitary, with a system that could be acceptable to the whole world.

If we examine the history of changes in the calendar and the system of measurement, we can clearly see that all the meetings and negotiations are matters of high politics, for example in the Convent, and common citizens had no chance to influence it. Yet they were the people who would use them. These two projects were envisioned, voted upon and cancelled by the scientific and political elite.

The principal task of the Calendar was to simplify the existing Gregorian calendar and to make it more regular. From numerous proposals the nomenclature of Fabre d'Églantine was chosen, which represented a consensus between the proposals of universalists (they wanted the calendar to be readily acceptable to the whole world) and

of group around G. Romme (who believed that the calendar should represent a moral value based on the events of the Revolution). The newly created calendar was based on nature, because it is natural for everyone.

The problem of the Republican calendar was its regularity. The calculation of planetary movements was already fairly accurate in the 18th century. To create a more accurate calendar it was necessary to determine rules by which, at a chosen interval, the year could be prolonged one day without otherwise changing its regular progression. This moment generally became once every four years, but sometimes once in five years. In the future there would have been irregularities. That is why the more difficult rules of leap-years were determined.

The cancellation of the calendar was voted for 1st January 1806. The Gregorian calendar was reestablished and all of Europe once again used a uniform calendar.

The principal task of the universal system of measurement was to unify the local systems of measurement in France used before the Revolution. Not only former units varied, but units with the same name also varied in their value. That is why the unit 1 meter was determined as the basic unit; based on an invariable dimension (it can only vary because of inaccurate calculations). All other units (weight, volume, surface, time, even the coins) were derived from the meter.

However the first system was soon modified. These were not extensive changes: some names of units of volume or the names of coins were modified. The second modification was much more extensive: some units were renamed and some of their dimensions were changed. Moreover, a number of new units were created. They refers to the doubles and halves of some units of weight or volume. Certain changes gave rise to the final form of the SI system of measurement. We owe them to Prieur de la Côte-d'Or.

The nomenclature of the SI Unit system is based on Latin and Greek. It uses prefixes meaning the decimal times of these units. Of these, some were either cumbersome (“myriameter”) or not frequently used (“hectometer”) and their usage was shortly abandoned.

Because of the frequent changes, the new system was not willingly used by citizens, rather usage had to be forced by rules and people who did not obey were punished.

Later due to pressure from citizens, the ancient system was reestablished and both systems were permitted.

Just in the second half of the 19th century the French system of measurement was modified by British scientists and its usage became more popular in other states. Today the SI system is used exclusively in the sciences. In common life certain professions use unique units, for example in the Navy the “navy mile” is used instead of the kilometer and the unit of speed is a “knot” rather than a kilometer- or mile-per-hour.

My personnel research proves that the Republican calendar still lives even though the names of months are mostly used for events connected with the particular month. The research also demonstrates the changes in usage frequency of some units from the Revolution to the year of 2000. The evolution of the system is clearly visible.

Today the Revolution is not perceived only negatively or positively. There was an unprecedented terror but it was also a time of development in other domains. Marie-Hélène and Michel Froeschlé-Chopard summarize these two themes: “The Republican calendar and system of measurement have their similarities and differences, but they represent a political and philosophical view of the Revolution. Views that summarize what is referred to as the birth of the Republic: the abolition of the old regime and the birth of a new order led by inviolable rights of man and his reason” (cf. Froeschlé-Chopard (1990:88)).

7 Použitá literatura

Primární literatura:

BRUNOT, Ferdinand a MONCASSIN, Suzanne, ed. (1967). *Histoire de la langue française des origines à nos jours. Tom 9, La révolution et l'empire*. Paris: A. Colin. 2 sv. 15, 616 s., s. 28, 618-1276).

CERTEAU, Michel de. (2002). *Une politique de la langue: la Révolution française et les patois: l'enquête de Grégoire*. Paris: Gallimard, 472 s. Folio / Histoire. ISBN 20-704-2457-X.

CHAURAND, Jacques. (1999). *Nouvelle histoire de la langue française*. Paris: Editions du Seuil, 808 s. ISBN 20-202-3586-2.

FROESCHLÉ-CHOPARD, M-H. a FROESCHLÉ-CHOPARD, M. (1990). Une double image de la Révolution : le calendrier et le mètre. In: *Annales historiques de la Révolution française*. č. 279, s. 74-88.

REY, Alain et. al. (2007). *Mille ans de langue française: histoire d'une passion*. Paris: Perrin, 1465 s. ISBN 978-226-2022-709.

SCHLIEBEN-LANGE, B. (1996). *Idéologie, révolution et uniformité de la langue*. Liege: Mardaga.

SEGUIN, J.P. (1972). *La langue française au 18e siècle*, Paris: Bordas.

Sekundární literatura:

Arrêté du 14 germinal, an VI (3 avril 1798). In: *Prairial* [online]. [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <http://prairial.free.fr/calendrier/calendrier.php?lien=sommairefr>

BALZAC, Honoré. (1959). *Eugénie Grandet*. Paris: Le Club du meilleur livre.

BESCHERELLE, Louis-Nicolas. (1856). *Dictionnaire national ou Dictionnaire universel de la langue française*[online]. Sv. 1. Paris: Garnier frères, 888. s, Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k50453p>

Bref historique du SI. BUREAU INTERNATIONAL DES POIDS ET MESURES. [online]. [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <http://www.bipm.org/fr/si/history-si/>

Charles-Gilbert Romme. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-07-17]. Dostupné z: http://fr.wikipedia.org/wiki/Charles-Gilbert_Romme

DARMESTETER, Arsène. (1972). *De la création actuelle de mots nouveaux dans la langue française et des lois qui la régissent*[online]. Slatkine, 217. s, Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=_8dXNgwOab0C

De surveillance. In: *Ministère de la défense* [online]. 12/03/2012 [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: http://www.defense.gouv.fr/marine/decouverte/equipements-moyens-materiel-militaire/bati_-ments-de-combat/fregates/de-surveillance

Fabre d'Églantine. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-07-17]. Dostupné z: http://fr.wikipedia.org/wiki/Fabre_d'eglantine

GEORGIN, André. (2005). *Cent ans après la loi de Germinal, René Cerbelaud attaque les*

remèdes secrets. In: Revue d'histoire de la pharmacie, roč. 93, č. 346, s. 257-265.

Henri Grégoire. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-07-17]. Dostupné z: http://fr.wikipedia.org/wiki/Henri_Grgoire

MERCIER, Louis-Sébastien. (1801). *Néologie ou vocabulaire de mots nouveaux, à renouveler, ou pris dans des acceptions nouvelles*. s. 146-147,

Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=5pQPAAAAQAAJ>

Motifs du Sénatus-consulte du 15 Fructidor, an XIII (2 septembre 1805) décrétant le retour au calendrier grégorien. In: *Prairial* [online]. [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <http://prairial.free.fr/calendrier/calendrier.php?lien=sommairefr>

PALAISEAU, Jean-François-Gaspard. (1831). *Exposition du système métrique des poids, mesures et monnaies français, appliqué au calcul décimal...* Paris. Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k62115460>

Rapport à la Convention nationale de Fabre d'Eglantine, du 3 Brumaire, an II (24/10/1793). In: *Prairial* [online]. [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <http://prairial.free.fr/calendrier/calendrier.php?lien=sommairefr>

Rapport de G. Romme et le projet de décret du 19 Floréal, an III (8 mai 1795). In: *Prairial* [online]. [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <http://prairial.free.fr/calendrier/calendrier.php?lien=sommairefr>

Rapport sur l'Ere de la République, et projet de décret, par G. Romme (10 septembre 1793). *Prairial*[online]. [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <http://prairial.free.fr/calendrier/calendrier.php?lien=sommairefr>

Sénatus-consulte du 22 Fructidor, an XIII (lundi 9 septembre 1805) décrétant le retour au calendrier grégorien. In: *Prairial* [online]. [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <http://prairial.free.fr/calendrier/calendrier.php?lien=sommairefr>

ZOLA, Émile. (2003). *Germinal* [online]. Aktualizováno 2010 [cit. 2012-06-24]. Dostupné z: <http://www.ebooksgratuits.com/>

